

fri! tanke

#3 • 2016 • MEDLEMSMÅSASIN FOR HUMAN-ETISK FORBUND

MILITANT HUMANISME

NÅ SKAL HUMAN-ETISK FORBUND INN I FORSVARET

Fri tanke redigeres etter
redaktørplakaten.

Redaksjonelt stoff i Fri tanke står
ikke nødvendigvis for Human-
Etisk Forbunds regning.

Kontakt

Human-Etisk Forbunds
sentralbord: 23 15 60 00
Fri tanke tlf: 23 15 60 20

E-post:

fri.tanke@human.no

Nettsted:

fritanke.no

Ansvarlig redaktør

Kirsti Bergh
kirsti.bergh@human.no

Design

Dinamo

Layout/repro

Roar Høiestad/rhdesign.no

Trykk

Kroonpress AS

Opplag

70 000

Stofffrister

1 2017: 1. desember

Fri tanke gikk til trykk
27. august 2016

I magasinet Fri tanke har en del artikler referansenummer – for eksempel slik [9996]. Skriv inn tallet i søkefunksjonen øverst til høyre på nettsiden Fritanke.no – så får du opp saken som hører til.

Vi kan ikke tvinge til frihet

Debatten har rast både internasjonalt og i Norge i kjølvannet av at en rekke franske byer har innført forbud mot den heldekende badedrakten burkini. Forbudet i en av byene ble opphevet av en høyere fransk domstol rett før Fri tanke gikk i trykken.

Også i Norge er det stemmer som har talt for å innføre forbud mot burkini, mens Human-Etisk Forbunds generalsekretær Kristin Mile gikk ut og sa at vi trenger verken moralpoliti som kler på eller av kvinner [\[10228\]](#).

Det er ingen tvil om at burkini – som annen muslimsk, eller generell religiøs, tildekking av kvinner – er uttrykk for et problematisk kvinnesyn, der kvinner pålegges et ansvar for ikke å bli seksualisert av det mannlige blikket. Det gjelder enten det er selvvalgt eller påtvunget. Og det gjelder ikke minst når små jenter tildekkes. I dette perspektivet er slike plagg frihetshemmende.

Men burkinien gjør også at kvinner som av religiøse fromhetsårsaker ikke tidligere har kunnet bade nå kaster seg ut i bølgene. Hijaben gir mange muslimske kvinner adgangskort til å gå ut og få utdanning, i tillegg til at den selvsagt også ofte er et selvvalgt uttrykk for religiøs identitet. Og like lite som vi bør kunne forby mennesker å tilkjenne sin politiske tilhørighet eller hvilket fotballag de støtter i det offentlige rom, like lite bør vi forby dem å tilkjenne sin religiøse tilhørighet.

Dessverre ser det ut til at mange ønsker å tvinge andre mennesker til frihet gjennom forbud. Noen av de som er sterkt mot religiøs

01 Selvvalgt eller påtvunget? Vi kan uansett ikke forby alt vi ikke liker.

tvang fra statens side nøler ikke med å kreve at staten skal bedrive sekulær tvang. Vi ikke-religiøse, især de av oss som også er opptatt av religionskritikk, bør skille mellom våre personlige oppfatninger om hvor skadelig religion er og hva som påviselig er skadelig og uønsket. Når det gjelder menneskerettighetene må vi være prinsipielle; menneskerettighetene gir ikke bare meg, men også min konservativt religiøse nabo, rett til å tro, mene og praktisere på en måte som kan provosere andre, så lenge det ikke krenker andres grunnleggende frihet og menneskeverd.

Kvinner, barn og LGBT-personer er som regel de som begrenses av streng religiøsitet, og humanister burde engasjere seg mer i arbeidet for deres frihet. Men så lenge vi ikke snakker om entydig skadelig praksis, tilsier verken menneskerettigheter eller erfaring at forbud er tingen.

T Kirsti Bergh, redaktør av Fri tanke

Det er ikke «raushet». Staten er forpliktet til å gi penger til tro og livssyn

Les Fri tanke-journalist Even Grans innføring i hvordan de norske støtteordningene til tros- og livssynssamfunn virker. [\[10219\]](#)

Følg med på Fritanke.no

Der publiserer vi jevnlig saker om livssyn, livssynspolitik og mye annet.

Neste utgave av Fri tanke kommer i januar/februar 2017.

1 Aktuelt

- 6 **Tøffere tider for tyrkiske ateister**
Zehra Pala mistet jobben da det ble kjent at hun var ateist.
- 12 **Notert**
- 14 **Doden gir livet mening**
Lorentz Kvammen elsker livet, men har en sykdom han kommer til å dø av.

2 Forbundet

- 20 **Notert**
- 22 **Generalsekretærens spalte**
Kristin Mile: Human-Etisk Forbund i ukjent terreng.
- 23 **Notert**
- 24 **Forsvaret + Human-Etisk Forbund = sant**
Feltprestkorpsset har lyst ut stillingen som «feltlivssyns-humanist».
- 27 **Notert**
- 28 **Reportasje**
Slik er prosjektet Human-Etisk Forbund støtter i Rwanda.
- 37 **Humanistisk Ungdoms spalte**
HU-leder Arnlaug Høgås Skjæveland: Den humanistiske virkelighetsforståelsen

3 Tema

- 38 **Humanistiske hymner**
Finnes det en humanistisk musikk? Hvordan møtes de ateistiske, religionskritiske, for ikke å si blasfemiske sangtekstene? Og kan vitenskap gi inspirasjon til gode toner?

4 Meninger

- 52 **Portrettet**
Ateisten Bjørn Stærk har skrevet bok om Jesus og synes synd-begrepet er underkjent.
- 60 **Humanismens ideer**
Voltaire var monarkist på sin hals med forakt for de brede massenes dumskap, men samtidig en forkjemper for ytringsfrihet, religionsfrihet og toleranse.
- 66 **Menneskerettigheter**
Innebærer det å basere sine verdier på menneskerettighetene at man bare har valgt bort religiøse dogmer til fordel for sekulære?
- 70 **Human etikk**
Både myndigheter og du selv kan dytte deg i retning moralsk riktige handlinger.
- 73 **Bøker**
- 74 **Informasjon**

Aktuelt

- 1 2 3 4

INTERVJU	NOTISER	REPORTASJE	NOTISER
----------	---------	------------	---------

Nei til moralpoliti

Generalsekretær i Human-Etisk Forbund, Kristin Mile, var blant dem som reagerte på forbudet mot badedrakten burkini i flere franske badebyer, og politiets fremferd på strendene:

– Det er sterkt å se væpnet politi tvinge en kvinne til å kle av seg på stranden. Moralpoliti trenger vi ikke, uansett om de mener klærne bør av eller på. Her går franske myndigheter alt for langt. Å være på stranden er noe man gjør som privatperson. Det bør ikke staten blande seg borti. Dette er ikke sekularisme, det er muslimfiendtlighet, sa hun.

Fredag 26. august opphevet en fransk domstol burkini-forbudet. [10228]

Tøffere tider for tyrkiske ateister

Zehra Pala mistet jobben etter å ha blitt truet av en muslimsk leder og nettsiden hennes ble stengt av regjeringen.

T Even Gran

Tyrkiske Zehra Pala bestemte seg for at hun ikke kunne være stille lenger. Enten måtte hun holde munn om at hun er ateist, eller så måtte hun si det åpent ut. Hun valgte det siste.

– I en periode i 2014 var jeg mye på tv, og mange fikk greie på at jeg var ateist. Under alt oppstyret gikk presidenten i Tyrkias shariaorganisasjon, Mustafa Çalışkan, ut i et intervju og siterte Koranen på at man kan kutte av hånden eller drepe de som er imot islam. Han oppfordret oss til å slutte med det vi drev med. Hvis ikke måtte han gjøre som Koranen sier, forteller hun.

Kort tid etter mistet Zehra Pala jobben som samlivsterapeut.

– Jeg fikk beskjed om at jeg ikke kunne jobbe der lenger. Nå som det hadde blitt kjent at jeg var ateist og «imot islam», hadde jeg blitt en belastning. Så jeg fikk sparken. Slik er virkeligheten i Tyrkia nå. I mitt tilfelle måtte

jeg velge mellom å være ærlig på hva jeg står for, eller beholde jobben, sier hun.

I 2014 VAR ZEHRA PALA med på å starte opp den tyrkiske ateistorganisasjonen Ateizm Derneği (Ateistisk samfunn). Hun fikk sjokk da hun flyttet tilbake til Tyrkia etter å ha bodd 16 år på Kypros. Der er det nemlig ganske liberalt, forteller hun, sammenlignet med fastlands-Tyrkia.

– Da jeg kom tilbake til Tyrkia begynte folk å hysje på meg da jeg sa hva jeg mente om religion. «Ikke si det, det er farlig, du må være forsiktig», fikk jeg høre. Det var sjokkerende. Jeg var jo vant til å snakke åpent om disse tingene, sier hun.

Etter hvert fant Pala flere med samme syn som henne. De bestemte seg for å danne

01 «Ikke lenger alene», er slagordet på Zehra Palas Ateizm Derneği-skjorte. Et av formålene med organisasjonen hun var med å starte i 2014 er å være et fellesskap for ikke-troende.

F Privat

01

► organisasjonen Ateizm Derneği. Målet var først og fremst å protestere mot alt det stygge og hatefulle som ble sagt om ateister i tyrkiske medier, samt å bygge et sosialt miljø og hjelpe likesinnede.

– Vi ateister ble, og blir fortsatt, beskyldt for de verste ting. Religiøse ledere, representanter fra regjeringen og andre framstiller ateisme som den verste umoral. De snakker ikke om «vantro» eller «ikke-religiøse». *Ateisme* er ordet de bruker. Det er tydeligvis ondskapen selv, sier hun.

Etter at Ateizm Derneği fikk masse oppmerksomhet i mediene i 2014 og i starten av 2015, stengte den tyrkiske regjeringen nettsiden deres i mars 2015. Saken hadde vært oppe i en domstol i Ankara, og retten mente organisasjonens nettside brøt med den tyrkiske blasfemilovgivningen.

– Vi hadde en forumside der folk kunne diskutere religion og livssyn.

«Alle vet at hvis foreldre prøver å frita barn fra islam-undervisning i skolen, kan det bli veldig sterke sosiale reaksjoner»

Selvsagt var det endel kritiske spørsmål rundt islam og kristendom der. Folk spurte for eksempel hvorfor det er så mye krig i muslimske land, hvis det er riktig at islam er så fredelig? Det var mye slikt. Det ble tydeligvis for mye for staten. Retten mente nettstedet vårt

var blasfemisk og lovstridig, og stengte hele greia. De ga oss ikke engang en advarsel, som de egentlig skal gjøre, forteller hun.

ETTER DET MISLYKKEDE STATSKUPPET i juli har det bare blitt verre for tyrkiske ateister, forteller hun. Etter kuppet oppfordret president Recep Tayyip Erdoğan folk om å gå ut på gatene for å støtte landet sitt. Dette har resultert i mer religiøst hat, ifølge Pala.

– Vi hører ropene gjalle fra moskeene hele dagen. Etter kuppforsøket har de begynt å rope på hellig krig – jihad. De roper at folk må samle seg under islam, og krige mot «nedbrytende krefter». På tv snakker Erdogan om «terrorister og ateister» i samme åndedrag. Det er helt vanvittig. Når man kjenner til alle de islam-inspirerte drapene og terrorangrepene som har vært, og den daglige forfølgelsen og diskriminering

F NTB/ScanPix

02

gen av ikke-muslimer, er dette veldig skremmende. Da er det utrygt å være ikke-muslim. Men regjeringen lar dem bare holde på. Imamer roper daglig på «jihad» mot slike som oss. Tenk om vi gjorde det samme mot dem? Da hadde vi blitt buret inne umiddelbart, sier hun.

– *Har du selv blitt forfulgt eller trakassert på noen måte?*

– Jeg går ofte rundt med en t-skjorte med navnet til organisasjonen vår – Ateizm Derneği. Mange av de som går forbi banner og slenger kommentarer. Det spørs litt hvor jeg er.

Pala forteller om en truende telefonoppringning til henne og organisasjonen nylig.

– Han stilte først tilsynelatende uskyldige spørsmål, før han begynte å spørre hva vi stod for. Da jeg forklarte det, forsikret han seg først om at samtalen ble tatt opp og at vi hadde fått med oss navnet hans. Deretter begynte han å ►

01 – Vi støtter ikke kuppforsøket mot staten i juli, og har ingenting med Gülen-bevegelsen å gjøre. Vi er en upolitisk organisasjon for ateister, presiserer Zehra Pala, her sammen med andre medlemmer i Ateizm Derneği.

02 Det moderne Tyrkia ble grunnlagt av landsfader Mustafa Kemal Atatürk i 1923 som en strengt sekulær republikk etter fransk mønster. Stat og religion skulle ikke blandes. Dette er imidlertid i ferd med å gå i glemmeboka nå. Tyrkia går i retning av et islamistisk diktatur, mener Zehra Pala. Likevel poserer president Recep Tayyip Erdoğan (til høyre) sammen med bilder av Atatürk i den nasjonale propagandaen.

SEMINAR: Å VÆRE IKKE-TROENDE I VERDEN I DAG

Zehra Pala er en av innleiderne når Oslo og Akershus fylkeslag og Internasjonalt utvalg i Human-Etisk Forbund arrangerer seminar om forholdene for ikke-troende rundtomkring i verden. Andre innledere er bangladeshiske forleggeren Tutul, som Fri tanke har intervjuet tidligere (se Fritanke.no 10124), og den internasjonale humanistorganisasjonens FN-representant, Elizabeth O'Casey.

I mange land er det ulovlig å være ikke-religiøs, og hele tolv land har dødsstraff for trosfravall, mens blasfemi er forbudt i hele 55 land. Ikke-troende blir diskriminert over hele verden, men mange steder blir det også stadig enklere å være ikke-troende.

Litteraturhuset i Oslo 22. september kl. 18.00

F Evin Fræk

01

«Vi er ikke fullt så ille som Saudi-Arabia og Iran, men vi er på vei»

► forbanne og true oss på den verst tenkelige måten. Det var veldig skremmende. En annen gang ringte en mann og truet med å drepe oss. Da måtte vi stenge kontoret i en uke.

– Anmeldte dere truslene?

– Det har vi prøvd endel ganger tidligere, men det er nytteløst. Politiet gjør ikke noe, og det vet folk som ringer inn slike trusler. De er trygge. De kommer ikke til å bli straffet, selv om det selvsagt er forbudt å true folk på den måten.

– Har dere vurdert å bruke ordet «humanist» istedenfor ateist?

– Det har vi vurdert, men vi valgte ateist. Vi må lære folk hva ordet betyr. Vi må få dem til å forstå at det ikke betyr at vi «hater religion». Ateisme er et godt ord. Det beskriver det vi står for. Det er bedre å være ærlig enn å skjønne.

ZEHRA PALA FORTELLER at organisasjonen

hun leder først og fremst jobber med å bygge opp et sosialt miljø for ikke-religiøse, samt at de presser på for at det skal være mulig å være åpen ateist i Tyrkia uten å bli hetset eller truet.

– Vi vil ha reell livssynsfrihet for alle, både religiøse og ikke-religiøse, sier hun.

Organisasjonen arrangerer foreksempe møter, der ikke-troende kan få svar på spørsmål og også søke fellesskap.

– Mange har aldri innrømmet overfor seg selv eller andre at de er ateister. Når de kommer til oss og endelig sier

det høyt, begynner noen å gråte. Det er veldig sterkt for dem, etter å ha levd i fornektelse hele livet. Vi har noen ganger en psykolog til stede som de kan snakke med, forteller hun.

Andre møter tar for seg religionsundervisning i skolen, med inviterte pedagoger som stiller opp gratis.

– Den offentlige religionsundervisningen i Tyrkia handler praktisk talt bare om sunni-islam. Når barna kommer hjem, får ikke-troende foreldre noen ganger høre at de vil komme til helvete fordi de ikke ber fem ganger om dagen. For det har barna nemlig lært på skolen. Dette er selvsagt et problem for disse familiene, og for å rett opp i det arrangerer vi en mer nøytral og inkluderende religionsundervisning med en pedagog som stiller opp gratis. Slik skjønner kanskje barna at det de har lært på skolen ikke nødvendigvis er hele bildet, sier hun.

F Privat

02

F Privat

03

F Privat

04

– Har foreldrene rett til å frita barna fra religionsundervisningen?

– Ja, formelt har de det, men alle vet at hvis foreldre prøver å frita barn fra islam-undervisning i skolen, kan det bli veldig sterke sosiale reaksjoner. Det kan gå ut over jobb og karriere. I tillegg vil sannsynligvis både skolen og lokale myndigheter prøve å stikke kjepper i hjulene for fritaksretten. Derfor tør ikke folk, eller de orker ikke. Du skal være veldig tøff for å reise sak, sier hun.

NYLIG KREVDE IMIDLERTID foreldrepåret Aliye Uğur Sazcı og Tongut Sonay Sazcı full fritaksrett fra religionsundervisningen i skolen – og vant fram i et søksmål mot staten, forteller Pala. Det var selvsagt en seier.

Folk er ofte redde for å bli assosiert med Ateizm Derneği, sier Zehra Pala.

– Noen ganger ber folk oss om å fjerne de store flaggene vi bruker å

sette utenfor lokalet der vi har møter. Mange vil ikke bli sett når de går inn på et slikt sted. Vi har også problemer med å få folk til å melde seg inn hos oss, selv om de støtter oss hundre prosent. VI har hemmelige medlemslister, men folk er redde for at staten skal få tak i dem, forteller hun.

Og når de kommer inn, skryter de ofte av Zehra Pala og de andre som går utendørs med Ateizm Derneği-skjorter.

– De sier jeg er modig når jeg går med t-skjorta, men det bør jo ikke være en modig ting å gjøre! Det er bare en t-skjorte. Man burde kunne gå med hva man vil i et samfunn, uten at det skal være farlig. Men slik har det altså blitt i Tyrkia i dag. Vi er ikke fullt så ille som Saudi-Arabia og Iran, men vi er på vei. Venner av meg har brukt å si at jeg overdriver, men nå ser også de det. Tyrkia går dessverre i retning av å bli et islamistisk diktatur, slår Zehra Pala fast.

KUPPFORSØKET I TYRKIA

- Natt til lørdag 16. juli forsøkte en fraksjon fra forsvarer å gjøre kupp mot president Recep Tayyip Erdogan, men mislyktes.
- Noen timer senere kunngjorde Erdogan at kuppforsøket var slått tilbake.
- Nærmere 40.000 mennesker ble pågrepet etter kuppet, 23.335 av disse ble i skrivende stund fortsatt holdt fengslet; 5.000 statlige ansatte har mistet jobben og nær 80.000 er suspendert etter kuppforsøket, enten anklaget for å ha deltatt eller for å ha sympatisert med kuppmakerne.
- Predikanten Fethullah Gülen, bosatt i USA, beskyldes for å være hovedmannen bak kuppforsøket. Gülen avviser anklagene.
- Ankara har rettet hard kritikk mot Vesten for det myndighetene mener er manglende støtte i kjølvannet av kuppforsøket.

(Kilde: NTB)

01 Zehra Pala begynte å stille spørsmål ved islam i ung alder. Hun innså at hun var ateist i tenårene, forteller hun.

02 I august hadde Ateizm Derneği suppe-stasjon i Istanbul.

03 Zehra Pala synes ikke noen bør kalles «modig» for å gå rundt med en slik t-skjorte.

04 Noen ganger ber folk om at bannerne utenfor møtelokalene tas ned. De er redde for å bli observert på vei inn til et ateistmøte.

➤ **NTB:** NRKs nyhetsreportere nektes å bære religiøse symboler, men utenriksjournalist Tømm Kristiansen får likevel holde andakt i radioen. – Dette er en journalistisk fagdiskusjon hvorvidt en medarbeider i et nyhetsmedium kan opptre for å promotere kommersielle interesser, partier og livssyn, sier Jens Brun-Pedersen, som er pressesjef i Human-Etisk Forbund. Han minner om at kanalen for tre år siden bestemte seg for å forby sine medarbeidere å bruke religiøse symboler på skjermen. NRK avviser kritikken.

➤ **NTB:** SV vurderer å stille krav om en kvinneandel i styrene til trossamfunn som mottar statsstøtte. Bare tre av 248 styremedlemmer i norske moskeer er kvinner. Frp og Senterpartiet mener kjønnskvolter i styrene til trossamfunn er en dårlig idé og vil heller at dette løses med oppfordringer om mer jevn fordeling av kjønne. Arbeiderpartiet er mer villig til å vurdere forslaget, skriver Vårt Land.

MEDLEMSRAS

➔ **UTMELDING** 15. august lanserte Den norske kirke en selvbetjeningsløsningen for inn- og utmelding, og den førte til et utmeldingsskred. Kirken skiller mellom utmeldinger og feilkorrigeringer. Den siste gruppa er folk som ikke skulle ha stått i registeret fordi de har meldt seg ut tidligere eller trodde de ikke var medlem. Det langt flere utmeldinger enn feilkorrigeringer.

Her er resultatet fra de fire første dagene:

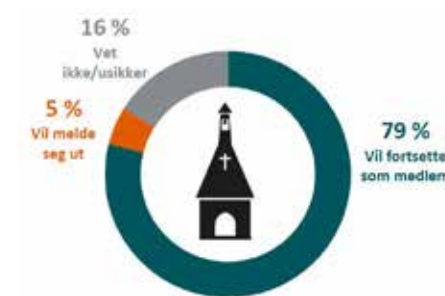
- 15. august – 10854 utmeldinger, 240 innmeldinger, 2180 feilkorrigeringer
- 16. august – 2847 utmeldinger, 181 innmeldinger, 555 feilkorrigeringer
- 17. august – 754 utmeldinger, 68 innmeldinger, 145 feilkorrigeringer
- 18. august – 580 utmeldinger, 60 innmeldinger, 83 feilkorrigeringer

Det medfører en netto nedgang i Kirkens medlems-tall på 17 449.

Så langt i år har Den norske kirke nå mottatt 24278 utmeldinger og 1369 innmeldinger, melder Kirken.no. Netto blir det 22 909 færre medlemsførte så langt i 2016.

Ledende biskop i Den norske kirkes bispemøte, Helga Haugland Byfuglien, er ikke overrasket over at mange ville benytte anledningen til å melde seg ut.

DE FLESTE VIL BLI I KIRKEN

➔ **MÅLING** Ifølge en måling Ipsos MMI offentliggjorde i august, svarer fem prosent av kirkemedlemmene at de vil melde seg ut. Seksten prosent svarer at de ikke vet og/eller er usikre, mens 79 prosent av kirkemedlemmene svarer at de ønsker å forbli medlemmer i Den norske kirke.

– Vi var forberedt på et betydelig antall utmeldinger og har stor respekt for det enkelte menneskes valg. Disse signalene tar vi alvorlig. Vår oppgave fremover er å gi videre det kristne budskapet og slik formidle hvilken viktig plass kirken kan ha i menneskers liv, sier Helga Haugland Byfuglien i en pressemelding.

SJEKK OM DU ER KIRKEMEDLEM

Tidligere har det vært tungvint å finne ut om man er medlem i Den norske kirke, men med kirkens nye nettsjeneste kan enhver logge seg på Den norske kirkes medlemsregister og se om man er oppført som medlem. Det eneste du trenger er internettilgang og BankID med kodekort, BankID på mobil, Buypass eller Commfides.

Hvis denne målingen stemmer, og fem prosent av kirkens medlemmer faktisk melder seg ut, vil kirken stå igjen med 68,5 prosent av befolkningen. Nesten 189.000 mennesker vil melde seg ut.

Hvis de 16 prosentene som sier de «ikke vet» eller er usikre også melder seg ut, vil kirken miste nesten 800.000 medlemmer (tilsammen 21%). Da blir kirken stående igjen med 57 prosent av befolkningen pr. 1. juli 2016 (5 236 826).

Men selv i dette verste scenariet for Den norske kirke, vil kirken fortsatt ha 2,98 millioner medlemmer og være Norges desidert største trossamfunn med meget klar margin.

Avdelingsleder ved Ipsos MMI, Kristin Pran, sier til Fri tanke at undersøkelsen ble sendt ut midten av august pr. epost til deres faste webpanel og avsluttet uka etter. Det vil si at den fanger opp utviklingen etter at kirken lanserte sin nye inn og utmeldingsside den 15. august.

MANNEN BAK KOPPER-UTRYDDELSER ER DØD

➔ **VAKSINE** Den amerikanske legen og professoren Donald Henderson, som ledet arbeidet med å utrydde den dødelige sykdommen kopper, er død, 87 år gammel.

På 1960-tallet ble Henderson leder for Verdens helseorganisasjons arbeid med å bekjempe kopper. Sykdommen var en av de dødeligste i menneskehetens historie, og det anslås at mellom 300 og 500 millioner mennesker døde av kopper bare i løpet av 1900-tallet.

– Henderson endret virke-

lig verden til det bedre, sier Tom Inglesby ved University of Pittsburgh Medical Center.

Offrene for kopperviruset fikk først influensalignende symptomer, før de utviklet blemmer på huden. Rundt en tredel av de smittede døde, ofte under store smerter. De overlevende fikk arr etter blemmene, og en del mistet synet.

Henderson satset på å isolere alle nye smittetilfeller og vaksinere dem som var i faresonen. Det siste naturlige tilfellet av kopper ble registrert i

F. James Gathany

Somalia i 1977. Noen år senere erklærte Verdens helseorganisasjon at sykdommen var utryddet.

Aldri verken før eller siden har man klart å utrydde en sykdom som smitter mellom mennesker.

Selv om kopperviruset ikke lenger finnes i naturlig tilstand, har vitenskapsfolk tatt vare på det for å forske på sykdommen. Bare to laboratorier i verden har tillatelse til å oppbevare viruset – ett i USA, og ett i Russland.

MÅ BEKREFTE 36 000 MEDLEMMER INNEN NYTTÅR

➔ **NORDEN** De nordiske majoritetskirkenes avdelinger i Norge, Svenska Margaretafor-samlingen, Den Finländska Evangelisk-Lutherske Forsamlingen og Den Islandske Lutherske-Evangeliske Menigheten, fikk i august kniven på strupen fra norske myndigheter. De får ikke lenger lov til å melde inn folk som flytter til Norge uten å spørre dem eller gi beskjed. Staten krever at de tre trossamfunnene må skaffe dokumentasjon fra samtlige personer som står oppført i medlemsregistrene deres, tilsammen over 36 000 personer, innen nyttår.

Etter et møte i sommer sendte Fylkesmannen i Oslo og Akershus et brev til Kulturdepartementet og spurte om de tre trossamfunnene kunne få utsatt frist til 2018. Da ville de

ha fått et ekstra år å kontakte medlemmer på, og ikke bare de få månedene fram til nyttår.

Svaret er nei. Kulturdepartementet ser ingen grunn til å forlenge fristen til de tre nordiske trossamfunnene og understreker at de i flere tiår har nytt godt av en særordning som andre tros- og livssynssamfunnene utenfor Den norske kirke ikke har nytt godt av. Tros- og livssynssamfunn utenfor statskirken får bare statsstøtte for medlemmer de kan dokumentere har meldt seg inn selv, eller som aktivt har bekreftet sitt medlemskap. Dette har blant annet vært sentralt i medlemsjuks-saken mot Oslo katolske bispedømme. **[10226, 10230]**

Noen av notisene på disse sidene finner du i utvidete utgaver på **Fritanke.no**. Merk deg tallet og skriv det inn i søkefunksjonen på **Fritanke.no**, så får du opp artikkelen.

INDISK DOMSTOL ÅPNER MUSLIMSK HELLIGDOM FOR KVINNER

➔ **INDIA** En indisk domstol opphevet nylig et forbud mot å slippe kvinner inn i den aller helligste delen av Haji Ali-moskeen i Mumbai.

Domstolen i Mumbai slo fast at forbudet var diskriminerende og et brudd på de grunnleggende rettighetene som er nedfelt i den indiske grunnloven, opplyser Raju Moray, advokat for en organisasjon for muslimske kvinner i India.

Forbudet ble innført i 2012, da moskeens ledelse sa at det ville være en «stor synd» om kvinner fikk lov til å nærme seg Haji Alis grav, som ligger i den indre delen av moskeen. Moskeens ledelse vil nå

bringe saken til landets høyesterett.

Kvinnegrupper over hele India kjemper nå for å få tilgang til hellige steder. Tidligere i år ble hindu-kvinner tilkjent adgang til Shani Shignapur-tempelet i delstaten Maharashtra, der Mumbai ligger.

Indisk høyesterett vurderer også et krav om at kvinner skal få tilgang til Sabarimala Ayyappa-tempelet sør i India. **[NTB]**

Lorentz elsker livet, men vet han ikke har lenge igjen. Han tror det er bra for alle å tenke på at døden kommer.

Døden gir livet mening

T Kirsti Bergh

– Se for deg en grytidlig morgen, i fem-halv seks-tida. Vannet ligger blikkstilte og kajakken skjærer stille gjennom vannet.

Lorentz Kvammen (59) ser utover vannet ved Halden padleklubb, der Halden-kanalen flyter langsomt forbi i sola. Han gliser mens han tegner bildet i ord.

– Over vannet ligger et tjukt lag med skodde. Du hører bare fuglekvisperet og padletakene, ser bare skogen og vannet. En times tur sånn på morgenen er helt fantastisk!

01 Sin egen gravferd overlater den tidligere gravferdstaleren til de etterlatte å planlegge. Han skal jo ikke delta, så den betyr ingenting for ham, men desto mer for dem.

Men det er lenge siden han har kunnet ta en slik tur alene på morgenen nå. I november 2014 fikk han konstatert prostatakreft med spredning.

– Du vet du kommer til å dø av dette, fortalte onkologen på første legetime da de skulle planlegge behandlingen. Hele skjelettet hans er fullt av kreftsvulster. Det var ingen vits i operasjon, han har derfor utelukkende fått cellegiftbehandling i kombinasjon med hormonbehandling, i tillegg til beinforsterkende midler og smertestillende for å holde kreftsvulstene i sjakk.

DØDEN ER DET SISTE TABU, har vært omkvedet i den offentlige samtalen om døden i de siste årene. Døden er blitt institusjonalisert, og vi er blitt fremmedgjorte overfor både andres, men ikke minst egen død. Lorentz Kvammen, en humanetiker som har vært – og fortsatt er – leder for fylkeslaget av Human-Etisk Forbund i Østfold de siste årene, ville gjerne snakke. Og jeg ►

01

► ville gjerne spørre: Hvordan forsoner man seg med døden som ateist? Tror han det er lettere eller vanskeligere for ham enn for en religiøs person, som har et håp om å leve videre?

– For meg personlig er det slik at vissheten om at man skal dø, at livet er begrenset, gjør livet så mye vakrere og viktigere. Men når man har den innstillingen er det vondest å miste dem man er glade i, sier han.

For da er døden den endelige avskjed, og det verste for ham var å gi beskjed til sine voksne barn.

– Det har vært veldig vondt å være pårørende til de pårørende. Da jeg fortalte barna mine at jeg hadde fått uhelbredelig kreft og kom til å dø av sykdommen, reagerte de sterkt, forteller han.

– Det er alltid verst å være overlevende, og det er det som gjør mest vondt. Den som dør er jo ikke mer. Tanken om at jeg ikke får fulgt dem opp, at jeg ikke får fulgt opp barnebarna,

«Jeg vet at jeg skal miste alt. Men det skal alle»

ikke får vært noe for dem, gir fort en melankolsk dimensjon. Og så ser du det savnet de føler, som er godt og vondt på samme tid.

Han opplever det som det mest smertefulle ved situasjonen hans.

DET Å LEVE MED DØDEN, har Lorentz gjort lenge før det ble en realitet for ham selv. Da han var 18 år ble en av hans beste venner myrdet mens de gikk på gymnas i Frankrike. Det gjorde noe med hans perspektiv på livet. Det samme gjorde det å arbeide med kreft i mange år, og å se mennesker i alle aldre gi tapt for kreften.

– Jeg har til tider prøvd å si til meg selv: «hva skjer nå om jeg dør nå om tre-fire år?» Om du skal dø om tre år – hvilke valg

vil du da gjøre? Det har vært en lærerik prosess for meg. Da finner man noen stjerner å navigere etter; du når aldri stjernene, men navigerer du etter Stella Polaris kommer du stadig nordover.

For det er det Lorentz har lyst til å formidle når han møter meg: ikke så mye hvordan det konkret er å forholde seg til døden, som hvordan døden gjør at man forholder seg til livet. For det, synes han, er noe som mangler i vår mediestyrt og konsum-besatte samtid.

– Jeg har lyst til å rope litt høyt: Hør her, livet er en endelig enhet som du må finne ut hva du vil med! Ikke bare å la det gå uten å ha gjort bevisste valg, man må velge sitt eget liv!

Som mattelærer har Lorentz sagt til sine videregåendeelever at et liv er 30 000 dager, og det har gitt mange hakeslepp.

– Det er 82 år, det er forventet levealder – men konseptet «30 000 dager» blir noe du må tenke over. Du kan

faktisk ikke gjøre alt. Du må gjøre valg. Du må finne ut hva som er viktig for deg. Det er vanskelig å gjøre det når du er 16 år, for du har ingenting å velge ut fra. Og når du er 82 er det for seint.

– Hva bruker vi disse 30 000 dagene egentlig på? Stopp opp hver kveld og bruk fem minutter til å tenke over «hva gjorde jeg egentlig i dag?». Hva var fint? Hva var dårlig? Hvorfor var det en fin dag? Hvordan kan jeg gjøre dagene bedre? Da kan man få et liv i den retning man ønsker, tror jeg, sier han.

– Dessuten: spør deg selv «hva er det fineste jeg har opplevd de siste sju-åtte årene?» Gjør mer av det som du føler er viktig og meningsfullt for deg selv. Det er sånne enkle ting, «vær bevisst at du skal dø», en sånn banal erkjennelse, og så gjør mer av det som er viktig for deg!

– *Er det slike samtaler du har med folk rundt deg nå?*

– Jeg har hatt dem i alle år som lærer jeg, haha.

«Jeg tror mennesket er en biologisk maskin. Men det er fantastisk nok!»

– For meg er det viktig at folk stopper opp litt. Jeg ser så mange rundt meg går inn i en rutine – jeg gjør det jo selv også – og bare kjører av gårde, og så er det merkelig hvordan tida går.

– *Er det ikke bra med rutiner?*

– Joda, det sparer oss for mye energi. Men den frigjorte energien må ikke brukes til bevisstløst å sette seg foran TV-en. Mitt budskap er at det er ikke er hva du gjør som er viktig, men at du er bevisst hva du gjør, at du gjør det med vilje.

– Jeg oppfatter at du i denne situasjonen er mest opptatt av hva at vi vet at vi skal dø gjør med hvordan vi skal leve? – Jeg tror det at vi skal dø, gjør at vi

01 Nærhet til naturen har gitt Lorentz Kvammen mange fantastiske opplevelser i livet.

lever bedre. Om vi hadde evig liv, ville ingenting ha noen verdi.

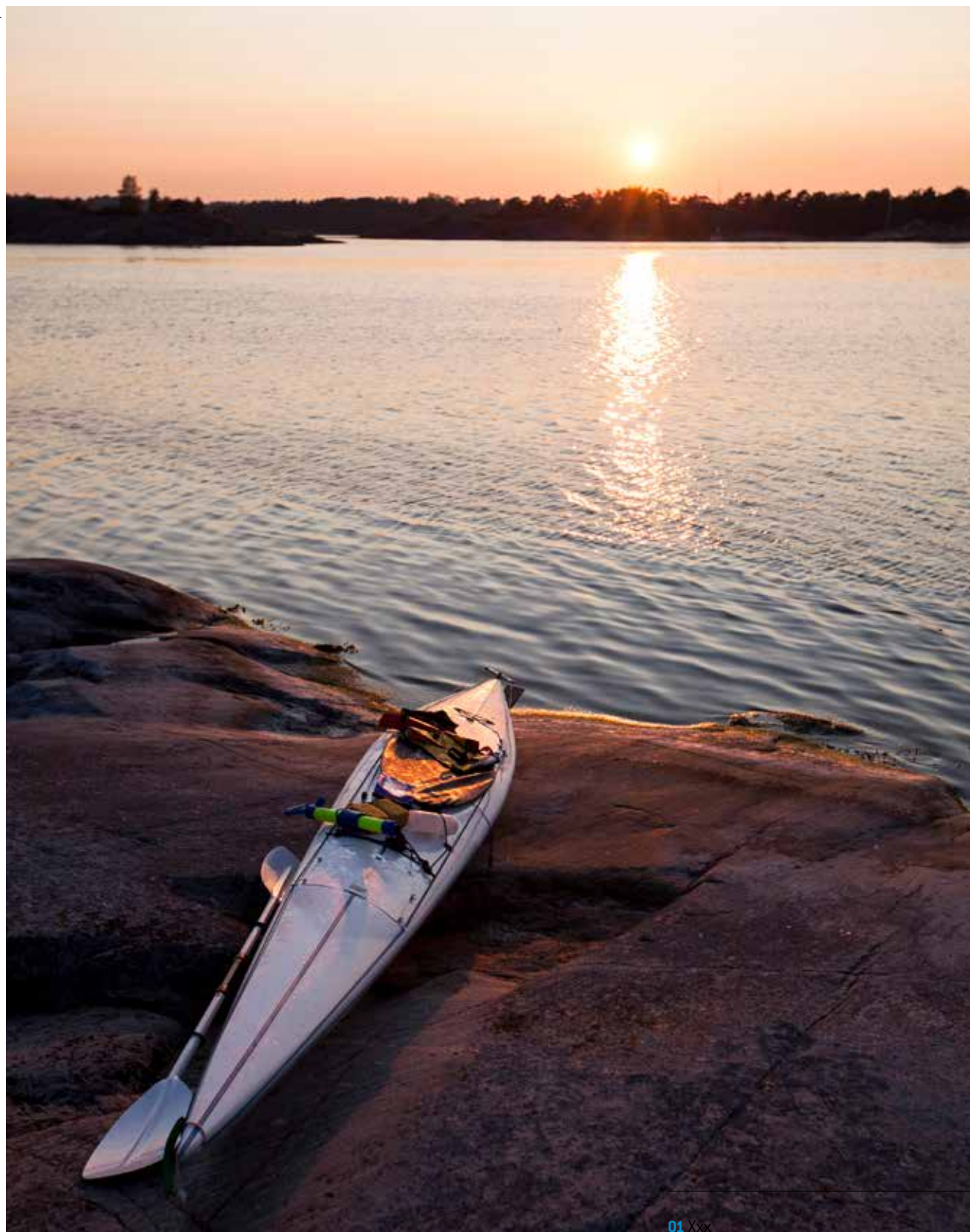
– Jeg vet at jeg skal miste alt. Men det skal alle. Det gjelder å ta det med i perspektivet på livet og å være forberedt på det.

– *Hvordan gjør man det?*

– Man gleder seg over å ha det.

– *Har du, i den situasjonen du er i, følt behov for humanetisk «sjelesorg»?*

– Nei, jeg stilte meg spørsmålet: hvis jeg fikk tilbud om å leve om igjen, ville jeg ha levd det samme livet, sekund for sekund? Det ville jeg juble og si ja til. Det at jeg føler jeg kan si det til meg selv, det har gitt meg sinnsfred og ro inni meg. Jeg har møtt de som tenker annerledes, og da tenker jeg at jeg vært ►

heldig. Jeg sier heldig, for vi skaper ikke oss selv, vi er så avhengige av omgivelsene, vi er flokkdyr. Vi blir til i samspill med omgivelsene, poengterer han.

Det som har vært med og gjort hans liv så bra, tenker han, er det at han har vært veldig heldig med de menneskene han har hatt i livet sitt – foreldre, venner, kona og barna. Ikke alle er så heldige med omgivelsene.

LORENTZ er steinhard materialist. Det er ingenting etter døden.

– Vi er en del av virkeligheten, og det er bare én virkelighet, den materielle. Punktum. Men vi mennesker har en begrenset fatteevne, og denne virkeligheten er sikkert mye mer kompleks enn vi kan fatte. Går vi tusen år tilbake, visste man ikke hva torden var. Da hadde man gud og forsøkte å forklare det ut fra det.

– *Du har aldri hatt opplevelser som har gjort at du har tenkt «det må være noe mer, noe annet som vi ikke ser»?*

– Nei, nei, slår han fast og rister på hodet.

– Fjerner du halve hjernen på et menneske, forandrer det seg. Får du en hjerneblødning, mister du mye hukommelseskapasitet. Jeg tror mennesket er en biologisk maskin. Men det er fantastisk nok! Det menneskelige livet, barnet som vokser opp, se på fosterutviklingen! Det er helt ... her skal det vokse celler, her skal det dø celler – og så blir det en hånd. Du ser et lite barn gå bortover og så oppdager du «han går som bestefaren sin»! Genetikken er helt ufattelig!

Kanskje er det fordi han er utdannet cellebiolog at han er så henført over biologien. Men hver enkelt biologiske maskin er veldig forgjengelig.

01 Lorentz Kvammen gleder seg over hvor mange fantastiske stunder han har hatt i kajakken, samtidig som han kjenner vemod over at han ikke lenger kan padle ut alene. [Illustrasjonsfoto]

«Hvis jeg ser livet mitt i perspektiv, er det ikke den korte stunden på slutten hvor alt raste som er viktig»

– Desto viktigere er livet som er her og nå. Det er her det leves, det er nå det skjer. Jeg tror det at folk leter etter det overnaturlige, noe utenfor virkeligheten, er leting etter mening og å lete etter et håp om at det er noe etter døden.

Men meningen må vi finne et annet sted: Lorentz holder et helt lite foredrag om evolusjon og om den meningen det ligger for mennesket i å være flokkdyr. Om hvordan vi har mening overfor de andre individene vi lever sammen med. Og om det ansvaret vi har for de som kommer etter oss, et ansvar vi ennå ikke har tatt.

– Jeg føler et veldig ansvar. Den måten vi lever på nå og ødelegger jorda på ... Det er et etisk spørsmål som opptar meg, sier han alvorlig. Og vet han ikke vil se noen løsning på dette før han dør.

– *Du frykter ikke døden, men frykter du å miste deg selv før du dør?*

– Nei, jeg frykter ikke så mye. For det første er det ting jeg ikke kan gjøre noe med. Det kommer når det kommer, det får være som det blir. Men hvis jeg ser livet mitt i perspektiv, er det ikke den korte stunden på slutten hvor alt raste som er viktig Det levde livet er jo alt før og hva man gjorde ut av det.

– Jeg føler veldig takknemlighet overfor det livet jeg har levd.

Han er også veldig takknemlig for de ekstra dager han har fått ved hjelp av dyr medisin fra det offentlige, selv om han ikke klarer å la være å tenke på hvor mange vanskeligstilte barn andre steder i verden det kunne ha hjulpet. Og han har vært forskånet for gode råd fra alter-

nativbehandlere eller andre selgere av håp for de håpløse – men han har sett andre gå i den fella. Det eneste han har gjort, er å unngå karbohydrater, fordi kreftcellene visst elsker det og vokser saktere om de ikke får så mye av det.

– Det er i hvert fall god psykoterapi, smiler han.

MEN HVA NÅR DØDEN nærmer seg enda mer?

– Om jeg etter hvert skulle få veldig mye smerter, håper jeg at jeg har gode venner som gir meg nok morfin. Eller så får jeg ta en tur til Sveits, sier han halvt humoristisk og halvt alvorlig.

– Men jeg elsker livet. Jeg håper på å leve lengst mulig. Jeg tror ikke det er nødvendig å reise til Sveits.

Aktiv dødshjelp synes han er en ekstremt vanskelig problemstilling, men han mener at de som er samtykkekompetente og ønsker å dø må få lov, så lenge de som ikke vil dø kan være sikre på at de ikke vil bli tatt livet av.

– Man tar ikke liv, man gir en annen form for død. Det er sånn jeg ser det. Det er ikke noen verdighet i å ligge der og ikke ha kontroll over kroppen, ikke være med på noe fordi hjernen ikke fungerer. Jeg mener at det er andre menneskers dødsangst som er medvirkende til at man ikke vil tillate det. Jeg har vært til stede der et menneske kvaltes sakte fordi vedkommende ikke kunne puste. Huff

En fugl flakser et stykke ute i vannet. Lorentz myser:

– Åh, det er en toppdykker!

Han stirrer utover vannet, snakker om alle de fine opplevelsene han har hatt langs vannet her. Om hvilke gleder padling i kajakk har gitt ham, men nå har han ikke muskler til å padle mer. Heldigvis har han gode venner som putter ham i en kano og tar ham med på tur. Også dykking og klatring er det slutt på. Han kjenner et snev av tristhet over at det er slutt på det.

– Jeg elsker å leve, gjentar han.

– Mitt motto de siste tjue-tretti årene og mitt råd er dette: nyt livet!

➤ **MALTA** har vedtatt å kvitte seg med sin blasfemi-lov, melder den globale kampanjen «End Blasphemy Law». Den tradisjonelt katolske øystaten har fram til nå forbudt ærekrenkelser mot religion, men løst definert. Loven innebar at det å snakke nedsettende om tro og ideer kunne medføre tiltale. Ifølge «End Blasphemy Law» ble loven ofte brukt til å forfølge eller true med forfølgelse for mindre forseelser, som banning på gaten. Mens Humanistforbundet på Malta var fornøyd, var ikke erkebiskop Charles Scicluna så glad: – En trist dag for Malta. Tilgi dem, Herre: de vet ikke hva de gjør.

➤ **Islamfiendtlige** holdninger påvirker muslimers psykiske helse negativt, viser en ny rapport. Forskeren bak sier muslimere opplever angst og stress, selv om de ikke opplever direkte diskriminering. – Muslimer som følte at majoritetsbefolkningen fryktet dem, var mer plaget av angst og stress, sier postdoktor Jonas R. Kunst ved det psykologiske institutt ved Universitetet i Oslo til Vårt Land.

FORESLÅR NYE UNNTAK FRA LIKEBEHANDLINGSPRINSIPPET

➤ I desember i fjor sikret Venstre regjeringen flertall for å gi alle prester i Den norske kirke et lønnstillegg på 50.000 kroner uten at de andre tros- og livssynsamfunnene skulle få tilsvarende. Dette er i strid med det lovfestede likebehandlingsprinsippet, og stortingsflertallet måtte endre loven og innføre et unntak for akkurat dette.

Før sommeren kom

regjeringen med to nye lovendringsforslag som også innebærer unntak fra likebehandlingsprinsippet. Hvis disse forslagene vedtas kan staten bevilge enda mer penger til Den norske kirke i det pågående skilsmisseoppgjøret uten å gi noe til de andre tros- og livssynsamfunnene.

- Den første forslaget handler om at regjeringen ønsker å opprette egenkapital for Den norske kirke uten at man skal være nødt til å kompensere til de andre.
- Det andre er å dekke pensjonsutgiftene som kirken har pådratt seg fram til 1.1.17 uten at dette skal kompenseres.

Til det siste innebærer det konkrete forslaget at kirkens pensjonsutgifter vil fases inn som en del av beregningsgrunnlaget fra og med dato

da kirken opprettes som et selvstendig rettssubjekt, den 1.1.17.

Kirkens pensjonsutgifter har i alle år blitt holdt utenfor beregningsgrunnlaget fordi kirken, som en del av staten, har fått sine pensjonsutgifter dekket direkte av Statens pensjonskasse. Pengene har ikke gått via kirkebudsjetten og har derfor ikke blitt fanget opp av kompensasjonsordningen, selv om dette har vært en reell kirkebevilgning siden Trossamfunnsloven og likebehandlingsprinsippet ble vedtatt i 1969.

Generalsekretær i Human-Etisk Forbund, Kristin Mile, er avventende med å uttale seg spesifikt om forslaget for saken har blitt drøftet grundig i organisasjonen, men understreker likevel at hun er bekymret for at likebehandlingsprinsippet blir uthulet når regjeringen legger inn stadig nye unntak. **[10211]**

SVÆRT FÅ KVINNER I NORSKE MOSKÉSTYRER

➤ En gjennomgang av norske moskéstyrer viser at bare tre av 248 styremedlemmer er kvinner.

Gjennomgangen er gjort av Vårt Land og omfatter styrene i moskeer på Islamsk Råd Norges lister.

– Jeg visste at det var veldig få kvinner, men hadde ikke regnet med at det skulle være så få. Særlig når vi snakker så mye om

kvinner og islam, og har så mange seminarer om temaet, sier Faten Mahdi Al-Hussaini i JustUnity, som jobber med forebygging av radikaliserings.

Førsteamanuensis Vibeke Blaker Strand ved Norsk senter for menneskerettigheter ved Universitetet i Oslo mener tallene viser at staten må vurdere å stille krav om at begge kjønn må være

representert i trossamfunns «styrende organer».

– For her skjer det åpenbart ikke noe av seg selv, sier Strand, som spør seg hvordan situasjonen er i andre trossamfunn.

Vårt Land presiserer at de ikke fant styresammensetningen for enkelte av moskene, og at det kan ta tid før et nyvalgt styre dukker opp i registrene. (NTB)

Forbundet

GENERALSEKRETÆREN

NOTISER

HEF-AKTUELT

NOTISER

REPORTASJE

HUMANISTISK UNGDOM

F. Even Gran

Arendalsuka

Rundt 200 organisasjoner konkurrerer om oppmerksomheten under den hektiske Arendalsuka som arrangeres i midten av august hvert år.

Human-Etisk Forbund, Aust-Agder fylkeslag var også representert med en stand (se bildet), og stod bak to av de 400 arrangementene i løpet av Arendalsuka.

Ett av arrangementene var den 16. august. Da var det religionsdialog mellom en pinsevenn, en muslim, en humanist, samt sognepresten i Trefoldighetskirken i Arendal. Tema var kjærlighet, og humanistene pirket litt borti det den kristne ideen om betingelsesløs kjærlighet. – Men er det riktig da, bare å tilgi alt? spurte møteleder Morten Fastvold. **[10223]**

F Erik Fosheim Brandsborg

HUMAN-ETISK FORBUND I UKJENT TERRENG

Som en prøveordning skal Human-Etisk Forbund (HEF) sertifisere en ny profesjonsgruppe, feltlivssynshumanister, som skal tjenestegjøre i Forvaret på linje med feltprestene (se side 24). Det er delte meninger om dette er riktig eller ikke. Noen medlemmer synes det er flott at HEF inviteres inn i viktig arbeid, mens andre mener det er feil å gå inn i en ordning vi egentlig er imot.

HEF HAR VEDTATT ET PRINSIPP at vi ønsker en sekulær stat og et mangfoldig samfunn. Dette prinsippet innebærer et mål om livssyns- nøytralitet i offentlige institusjoner. I fengsler, sykehus og i Forsvaret er institusjonsprestene så å si enerådende. Dette ønsker vi en endring på, og vi har tatt et standpunkt om at Forsvaret selv burde organisere et nøytralt tilbud i førstelinje, og så la etterspørsel være avgjørende for dimensjonering av livssynsbetjening, det vil si «sjelesorg» fra ulike livssyn.

Man får det ikke alltid slik man ønsker det, i hvert fall ikke med en gang. Politisk påvirkning tar tid og er på mange måter en utholdenhetsprøve. Det har vi opplevd tidligere også, i viktige saker som skille mellom stat og kirke og religion i skole og barnehage.

Selv om HEF ikke får det som vi ønsker, er det likevel grunn til å glede seg over små endringer i riktig retning og som forhåpentligvis også endrer samfunnsholdninger og politiske beslutninger over tid.

NÅ TENKER FORSVARET NYTT om feltprestenes rolle, om mangfoldet i samfunnet og om de ulike tros-

01 Norunn Kosberg, toårig-prosjektansatt humanisme-rådgiver i feltprestekorpset, holder «humanistisk morgensamling» for 60 feltprester tidligere i år.

og livssynstilhørighetene blant de som avtjener førstegangstjeneste. HEF skal fortsette å jobbe for primærstandpunktet sitt når det gjelder livssynsbetjening, og i denne prøveperioden kan vi også forsøke å endre innenfra.

NÅR VI HAR SAGT JA til å være såkalt sende-organisasjon for feltlivssynshumanistene, er likevel den viktigste begrunnelsen at de vernepliktige og deres organisasjon har etterspurt et bredere tilbud. I første omgang blir det ansatt én felthumanist og én feltimam. De vernepliktige kan trenge noen å snakke med, og vi kan bidra med et alternativ for dem som ikke ønsker å snakke med en feltprest. Det er viktig å presisere at tilbudet er frivillig, og at felthumanisten – i likhet med feltprestene og feltimamen – skal tilby samtaler og sosiale arrangementer for de som ønsker det, uavhengig av tro og livssyn.

T Kristin Mile, generalsekretær Human-Etisk Forbund

Les også

Les mer om Human-Etisk Forbunds standpunkt i aktuelle saker på human.no/politikk-og-debatt

– Vi stiller opp som livssynssamfunn
Les Kristin Miles svar på kritikken av felthumanistpolitikken **(10214)**

SLUTT PÅ KONFIRMASJONS-UNDERSVISNING I SKOLETIDA

➔ KONFIRMASJON Norsk lov sier at konfirmasjonsundervisning i skoletida ikke skal skje med mindre særskilte grunner tilsier det. For bare få år siden var det seks kommuner i Sogn og Fjordane som mente at forholdene i deres kommune var så særskilte at de var nødt til å påberope seg unntak fra loven.

Nå har dette endret seg. I løpet av de siste årene har kommunene Askvoll, Fjaler og Jølster sluttet med det, mens i Flora valgte presten selv å trekke seg tilbake fra skolen. Det siste vedtaket, i Gloppen kommune, kom i juni.

Dermed er Gaular den eneste kommunen i Sogn og Fjordane der det fortsatt tillates konfirmasjonsundervisning i skoletida. Men der kan det også bli slutt om kort tid, når saken skal opp i kommunestyret i september, melder ordfører i Gaular, Mathias Råheim (H).

– Jeg skal ikke forskut-tere et vedtak, men jeg har snakka med så mange i det siste om dette at jeg har en anelse om hvilken vei det bærer. Dessuten er det ikke lovlig å ha det slik heller, sier han til avisen Firda.

Kristelig Folkeparti, som normalt er sterke tilhengere av konfirmasjonsundervisning i skoletida, anser ikke saken som veldig viktig, sier gruppeleder for partiet i Gaular, Norunn Lunde Furnes, til avisen.

– For Krf er det ikke kjempeviktig å beholde konfirmantundervisningen i skoletida. Det jeg kan tenke

meg, er høre hva ungdommene selv mener, og hva kirken mener. Det var utgangspunktet vårt sist saken var oppe, og som førte til at vi stemte for å beholde ordningen.

Human-Etisk Forbund i Sogn og Fjordane har i lang tid kjempet for å få slutt på konfirmasjonsundervisning i skoletida.

Nå ser kampen ut til å lykkes, noe organisasjonssekretær Astrid Hammer Bolstad (bildet) er svært fornøyd med.

– Hvis Gaular avskaffer ordningen er det et historisk vedtak. Da har ikke lenger Sogn og Fjordane noen kommuner med konfirmasjonsundervisning i skoletida, og det er selvsagt kjempebra. Men vi får se om det blir noe et vedtak da. Jeg føler meg ikke sikker for vedtaket er i boks, sier hun.

– I hvilken grad skal Human-Etisk Forbund

F Human-Etisk Forbund

ha æren for det som har skjedd?

– Jeg skal være såpass ubeskjeden og si at hvis ikke vi hadde presset på over lang tid, så hadde dette fortsatt ligget i dvale i mange kommuner. Men det er selvsagt ikke bare vi som skal ha æren. Mange lokalpolitikere har engasjert seg i saken også, sier hun. **(10227)**

«DET ER TRADISJON OG DET FUNGERER GODT»

Vestvågøy i Nordland er en av de få norske kommunene som fortsatt tillater konfirmasjonsundervisning i skoletida. Praksisen får imidlertid ikke fortsette uten protester. Den 21. juni behandlet kommunepolitikere et forslag om å avskaffe praksisen. Forslaget falt med 17 mot 19 stemmer, melder Lofotposten.

Protestene har hovedsakelig kommet fra Human-Etisk Forbund i Lofoten. De har i lang tid kjempet for å få prest og konfirmasjonsundervisningen ut av Bøstad skole. Men varaordfører i Vestvågøy, Anne Sand (Sp), er blant dem som ønsker å videreføre dagens ordning, fordi «det er tradisjon og det fungerer godt».

➤ BØKER: Humanist forlag-utgivelsen *Ekstremisme* av Kristian Bjørkelos er kjøpt inn av Kulturrådet, noe som betyr at den vil bli tilgjengelig i biblioteker over hele landet. «På ein lettfatteleg måte og med eit inviterande språk opnar Bjørkelo ein veg inn til eit univers som er framand for dei fleste av oss», skrev Fri tankes anmelder om boka da den kom.

➤ Redningsmannskap i Middelhavet får humanistprisen
Mannskapene på de to norske redningsfartøyene som deltar i arbeidet med å redde flyktninger i Middelhavet, får Human-Etisk Forbunds humanistpris.

Redningsfartøyene Siem Pilot og Peter Henry von Koss har reddet tusenvis av flyktninger og brakt dem trygt i havn til Hellas eller Italia.

I begrunnelsen legges det vekt på de krevende rednings-situasjonene som oppstår og de fysiske og psykiske belastningene for besetningene som ofte følger med.

Prestemonopolet er brutt. Forsvaret tilsetter en felthumanist, og Human-Etisk Forbund skal stå for kvalitetssikringen.

HUMAN-ETISK FORBUND + FORSVARET = SANT

T Even Gran

Den 8. august ble det klart at 15 personer har søkt på den nye felthumaniststillingen. Hensikten er å utvide det såkalte Feltprestekorpset i Forsvaret til å romme flere livssyn enn bare kristendommen. Forsvaret har med andre ord innsett at det ikke holder bare å ha et kristent tilbud, når mange av de tilsatte i Forsvaret – soldater og andre – ikke er kristne.

JOBBER TIL FELTHUMANISTEN vil i grove trekk være den samme som feltprestene alltid har hatt. Man skal hjelpe soldater og ansatte som har behov for en samtale, hvis det har oppstått kriser eller psykisk stressende situasjoner. Stillingene tilhører Forsvaret og er lønnet derfra. Forsvaret har ønsket Human-Etisk Forbund som «sendeorganisasjon» til de nye livssynshumanistene. På samme måte som

feltprestene ordineres av Den norske kirke, og på samme måte som kirken fører tilsyn med dem, skal Human-Etisk Forbund godkjenne og føre tilsyn med den/de som får jobb som felthumanist.

Human-Etisk Forbund har utarbeidet interne rutiner for hvordan den nye oppgaven skal løses. Forbundet vil utnevne en tilsynsperson som skal ha kontakt med felthumanisten(e) i Forsvaret. Forbundet forbeholder seg retten til å trekke tilbake sertifiseringen hvis den som er tilsatt «i sin tjeneste og/eller livsførsel bryter med godkjenningen/sertifiseringen og ordningen for tjeneste i sitt tros- livssynssamfunn».

Human-Etisk Forbund krever at alle felthumanister må være medlem i Human-Etisk Forbund, på samme måte som det kreves at feltprestene er medlemmer i Den norske kirke. Dette er for øvrig et krav Forsvaret har stilt. De ønsker en tydelig plassering av tilsynsansvaret.

«Det er slett ikke noe mål å bygge opp et «humanistisk presteskap», men heller å dekke et behov som opplagt finnes i Forsvaret»

Retningslinjene presiserer videre at «det å være (livssyns)humanist innebærer å identifisere seg med det humanistiske livssynet, slik dette forstås av Human-Etisk Forbund».

HUMAN-ETISK FORBUND HAR JOBBET LENGE med å få på plass den nye ordningen.

– Det har vært en relativt lang

prosess rundt dette, og det er godt å endelig komme ut og fortelle om det. Saken har vært grundig drøftet både i landsstyret og hovedstyret, så dette er solid forankret, sier generalsekretær i Human-Etisk Forbund, Kristin Mile.

– *Tilsyn og sertifisert humanisme? Dette blir en ny rolle for Human-Etisk Forbund?*

– Ja, det er en ny rolle på et nytt område som eies av noen andre, og der vi skal være medhjelper. Vår rolle blir å få den som har jobben til å føle seg trygg på at han eller hun har vår støtte, sier Mile.

Mile er svært fornøyd med at Forsvaret har valgt å åpne opp for flere livssynsretninger. Hun understreker at det er behovet til personellet i Forsvaret som står i sentrum.

– Det er et godt prinsipp å dimensjonere samtaletjenesten både i Forsvaret og andre steder ut fra hvilke behov som finnes. Det er grunnen til at vi stiller

01 Humanist Norunn Kosberg og imam Najeeb ur Rehman Naz har jobbet i to år på heltid med å utrede stillingene som felthumanist og feltimam. I midten, feltprost og Brigader Alf Petter Hagesæther.

opp. Forsvaret har registrert at det er et behov for en eller flere felthumanister, og da stiller vi selv sagt opp.

Human-Etisk Forbund har en sterk tradisjon for det antiautoritære. Kristin Mile er imidlertid ikke redd for at dette kan bli oppfattet som et forsøk på å opprette en slags «statsautorisert humanisme».

– Å lage tydelige definisjoner og rutiner er Forsvarets stil. Hvis vi skulle være med på dette, måtte vi tilpasse oss. De har jo tilsvarende ordninger med prestene og deres forhold til Den

For å oppnå og beholde sertifisering som felthumanist av Human-Etisk Forbund, må man:

- være personlig egnet og dialogorientert
- være medlem i Human-Etisk Forbund
- regne seg som humanist (human-etiker) uten gudstro
- ha inngående kunnskap om humanisme som livssyn
- ha god kunnskap om Human-Etisk Forbunds organisasjon og standpunkter
- ha god kompetanse på en-til-en-samtaler
- være sertifisert som Humanistisk gravferdstaler
- inngå en avtale med Human-Etisk Forbund

F Torgeir Haugeard/Forsvaret

01

F Human-Etisk Forbund

02

F Forsvaret

03

norske kirke. Dessuten er dette som nevnt grundig forankret i vårt landstyre og hovedstyre, sier hun.

SJEF I FELTPRESTKORPSET, prost og brigader Alf Petter Hagesæther, sier til Fri tanke at de vil prøve å ansette én livssynshumanist nå i første omgang, og så utvide etter hvert.

– Det er slik vi bruker å gjøre det i Forsvaret. Vi prøver ut noe først, på midlertidig basis. Hvis det viser seg å fungere, så utvider vi og gjør det mer fast. Vi satser på at dette skal vokse, men tar ett skritt av gangen, sier han.

Den som tilsettes som feltlivssyns-humanist og feltimam må gjennom militær opplæring.

– De må tilfredsstillende de fysiske og psykiske kravene som Forsvaret stiller til sine offiserer. De må sikkerhetsklarerer og gå gjennom militær utdanning. Når de er ferdig med det, får de graden løytnant. Hvis de blir engasjert i en

stilling, avanserer de gjerne til Kaptein og deretter går man gradene oppover, forteller Hagesæther.

SAKEN HAR FØRT TIL en del debatt internt i forbundet. Den profilerte humanetikeren Morten Horn har for eksempel gått ut på Fritanke.no og ment at Human-Etisk Forbund aldri burde ha inngått en slik avtale. Han frykter en situasjon der Forsvarets nye felthumanister blir et slags humanistisk presteskap.

– Det er problematisk dersom HEF skal få og påta seg rollen som offisiell leverandør av humanisme til det norske samfunnet. Vi burde heller svart at «vi er ikke den typen livssynsorganisasjon». Det er liksom Kirken, det, skriver Horn.

Anniken Fleisje, en av søkerne til den nye stillingen, skriver i et svarinnlegg at Horn selv postulerer sitt syn på Forsvaret som «en rette humanisme». Dermed opphever han seg selv til en slags «humanistisk yppersteprest», mener hun.

01 Sjef i feltprestkorpsset, Alf Petter Hagesæther.

01 HEFs generalsekretær Kristin Mile.

03 Felthumanisten må, som presten, blant annet bidra med seremonier der det er behov for dette.

Kristin Mile kommenterer Horns utspill ved å si at det slett ikke er noe mål å bygge opp et «humanistisk presteskap», men heller å dekke et behov som opplagt finnes i Forsvaret. Hun understreker at Human-Etisk Forbunds hovedmål er en livssynsneutral førstelinjetjeneste, men at det er bedre å ta et skritt i riktig retning når man ikke får viljen sin fullt ut.

Les mer om saken på Fritanke.no [10202, 10210, 10212, 10217]

FLERE GIFTER SEG HUMANISTISK

➔ Human-Etisk Forbund i år hatt økt pågang av par som ønsker humanistisk vielse. Per 26. august har 762 par meldt seg på til Humanistisk vigsel så langt i år. Det er en økning på over seks prosent fra 2015, og på nesten 14 prosent de siste fem årene. Lene Mürer (bildet), sere-monisjef i Human-Etisk Forbund, er fornøyd med utviklingen.

– Dette er herlig å se at mange brudepar velger oss i år. Det viser at våre dyktige vigslere bidrar til flotte seremonier over hele landet.

01 Sommeren 2016 viet Egil Bjørslund Hege Anette Qvigstad Engen og Thor Even Johansen på Kapp i Oppland.

– Vi vet også at flere kommer til oss etter selv å ha vært gjest i en Humanistisk vigsel, og at mange par setter pris på friheten til å selv påvirke innholdet i seremonien, for eksempel ved å velge uten-dørs bryllup, sier hun.

Mürer tror utviklingen vil fortsette.

– Samfunnet er i endring. Norges befolkning blir stadig mer mangfoldig og seku-lær, og undersøkelser viser at etterspørselen etter alterna-

tiver til kirkelige seremonier er økende.

Egil Bjørslund er humanistisk vigslar i Oppland. Han ble vigslar fordi han ønsket å gjøre en jobb for forbundet, og han var aldri i tvil om hva det skulle være.

– Tenk å få lov til å vie mennesker som vil bekrefte sin kjærlighet overfor hverandre! Det er viktig for meg å skape gode evighetsøyeblikk for de parene jeg møter. (human.no)

VANSKELIG OG VIDUNDERLIG VIRKELIGHET

➔ Humanistisk Ungdom fylte 9 år i høst, og på årets sommerleir – 30. juli til 4. august – var tema virkelighetsforståelse(r). 130 ungdommer i alderen 15 til 26 år fra hele landet var samlet på Ringerike folkehøyskole, der deltagerne lærte om alt fra mørk materie i universet til mørke konspirasjonsteorier og antisemitisme. Selvsagt var også det humanistiske verdensbildet tema, og alle ble oppfordret til

å stille spørsmål også ved sin egen virkelighetsoppfatning og egne verdier.

Den vanskelige virkeligheten var tema da forfatteren av boka Når livet er kjipt gjestet leiren. Oda Rygh tok for seg hvilke verktøy unge kan ta i bruk for å håndtere verdens krav og realiteter når man går gjennom en livskrise. Humanistisk Ungdom ønsker større åpenhet om psykisk helse, og deltakerne på leiren satte pris på å få ærlige og konkrete

råd til hvordan man takler det å ha det vanskelig. Psykisk helse er også temaet for Humanistisk Ungdoms høstseminar, som ble fulltegnet samme dag som påmeldingen åpnet.

En fjerdedel av deltakerne konfirmerte seg i år.

➤ Medlemsboks: Kirkens utmeldingstjeneste ga medlemsboks for Human-Etisk Forbund. Normalt melder rundt ti-femten personer seg inn i forbundet hver dag. Opp mot fem ganger flere enn normalt meldte seg inn den første uka, med 123 nye medlemmer på fredagen.

– Vi vet at folk bruker opptil fem år i tenkeboksen før de melder seg inn hos oss. Den løsningen Kirken har lansert nå, senker terskelen for det som tidligere har fungert som et hinder for innmelding hos oss, nemlig utmelding av Den norske kirke. Jeg tror mange som har sittet på gjerdet i lang tid har blitt motivert av den nye tjenesten til å endelig ta skrittet, sier Bryn.

➤ Kutter ett nummer av Fri tanke Human-Etisk Forbund har bestemt at siste utgave av Fri tanke i år skal utgå som ledd i forbundets kostnadsbesparelser. Fjorårets regnskap gikk med et underskudd på 7,7 millioner kroner, og blant annet som følge av mindre statsstøtte enn beregnet har forbundet behov for fortsatt kostnadsutt. Neste nummer av Fri tanke blir nr 1. 2017 og utkommer i måneds-skiftet januar–februar.

– Vi gir menn en aha-opplevelse

– Det viktigste med prosjektet vårt er å skape åpenhet rundt kjønnsbasert vold. At vi får menn til å ta ansvar og skjønne hvor uakseptabel slik atferd er, forteller Anita Namara i Norsk Folkehjelp.

F Raymond Jakobsen

01

Samarbeid med Norsk Folkehjelp

For å styrke sin internasjonale innsats inngikk Human-Etisk Forbund (HEF) i 2015 samarbeid med Norsk Folkehjelp. I første omgang for tre år, med to utviklingsprosjekter, i Rwanda og i Irak.

HEF har forpliktet seg til å støtte prosjektene med 1 million kr i fjor og i år, og 1,5 millioner i 2017.

HEF-ambassadørene er prosjektenes ansikt utad. De er frivillige fra Human-Etisk Forbund og jobber med å spre informasjon, kunnskap og engasjement for forbundets bistandsprosjekter. Les mer på korpset.human.no

T Thor A Nagell

RWANDA: Human-Etisk Forbunds ambassadørkorps reiste i mai rundt i dette vakre landet i det sentrale Afrika. Rwanda er kontinentets tettest befolkede land. Ifølge globalis.no (FN-sambandet) har landet drøye 12,4 millioner innbyggere på bare vel 26 000 kvadratkilometer – det gir 472 innbyggere pr kvadratkilometer. Det er ingen som sulter, men feilernærning er utbredt. Nesten 30 prosent er fortsatt analfabeter, selv om forventet skoleutdanning nå er over ti år. 25 prosent har ikke tilgang til rent vann. Likestillingsindeksen er fortsatt skjev, selv om ingen andre land i verden har så høy prosentandel representanter i parlamentet som Rwanda, nemlig hele

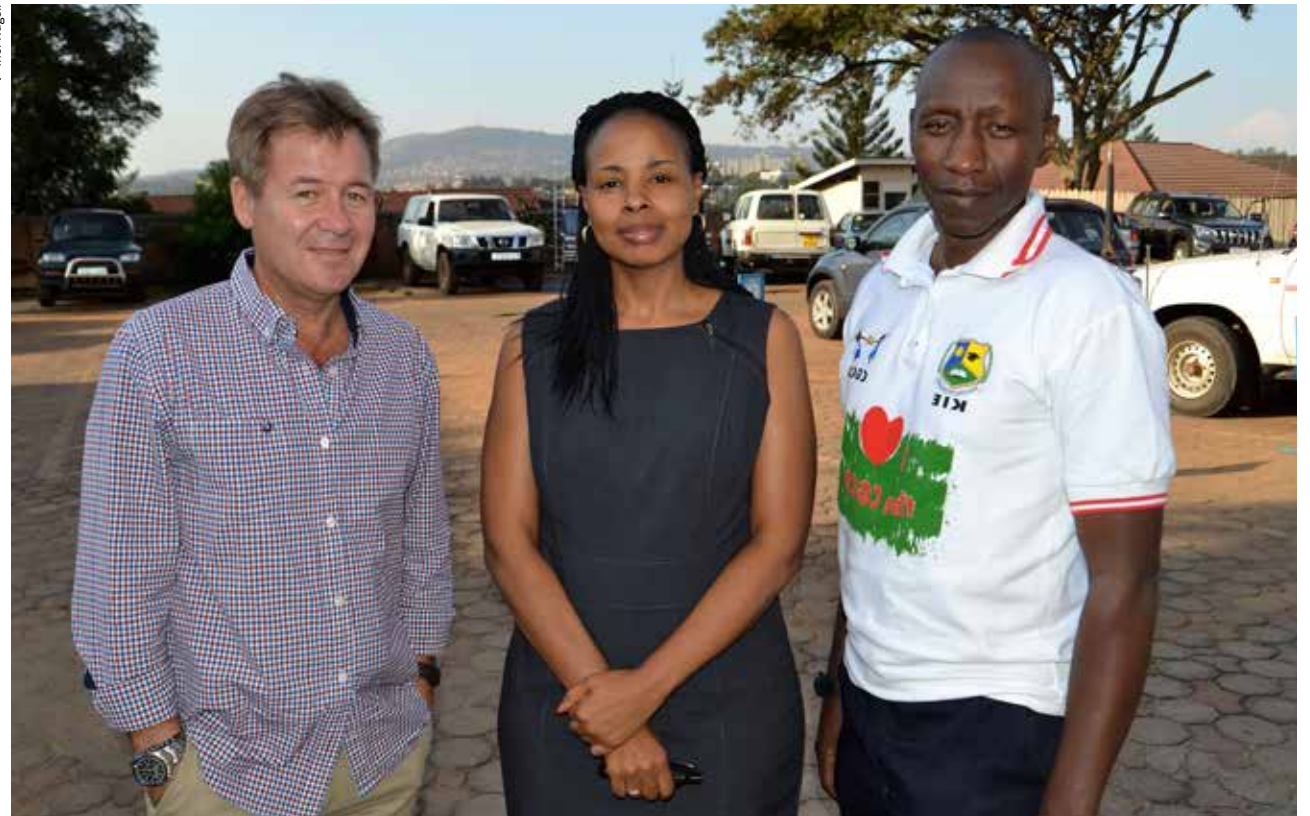
64 prosent! Arbeidsledigheten blant ungdom er på 90 prosent.

HUMAN-ETISK FORBUND (HEF) er engasjert i et prosjekt drevet av Norsk Folkehjelp, og det var dette vi som HEF-ambassadører skulle få innblikk i. I løpet av de dagene vi var i landet møtte vi mange mennesker. Vi startet på Norsk Folkehjelps (NF) kontor i hovedstaden Kigali. Her møtte vi blant andre Paul Bashayija, Anita Namara og Felipe Atkins.

Felipe Atkins, sjef for Norsk Folkehjelp i Rwanda, er fra Sør-Afrika, der han studerte statsvitenskap og internasjonal politikk, men han har også utdannelse fra England og har bodd mer enn ett år sammenhengende i 14-15 land over hele verden (!). Når du leser dette er han i Ecuador som nyansatt region-sjef for folkehjelpa i Latin-Amerika.

Vi møtte ham sammen med Paul

F Thor Nagell

«[V]i sto overfor et stort, strukturelt problem vi ønsker å gjøre noe grunnleggende med»

Bashayija og Anita Namara. Trioen leder Norsk Folkehjelps kontor i Kigali med 24 ansatte. Vi spør hvorfor organisasjonen har engasjert seg nettopp i prosjektet for å motarbeide kjønnsbasert vold.

– **NORSK FOLKEHJELP KOM HIT** som en nødhjelpsorganisasjon etter massakrene i 1994. Etter hvert har vårt arbeid fått mer fokus på å hjelpe til å bygge opp

institusjoner – vi driver ikke nødhjelp her i Rwanda i dag. Underveis fikk vi gode relasjoner til myndighetene, og så utkrystalliserte problemet med og utfordringene rundt kjønnsbasert vold seg mer og mer. Det ble en helt naturlig prosess for oss å engasjere oss i nettopp dette prosjektet, forteller Felipe Atkins.

– Vi er på ingen måte eksperter på å nedkjempe kjønnsbasert vold. Derfor gikk vi inn i samarbeid med andre som har mer erfaring med denne problematikken. Målet er ikke å «slukke ett og annet bål» rundt i landsbyene; vi sto overfor et stort, strukturelt problem vi ønsker å gjøre noe grunnleggende med, forklarer han.

Felipe Atkins har en datter på 15 år i Norge og hun er medlem i Human-Etisk Forbund. Han er selvsagt glad for den økonomiske støtten HEF gir til prosjektet i Rwanda, men sier det kanskje er

01 Når EGBV-prosjektet besøker landsbyer i Rwanda framføres et skuespill som bruker humor og overdrivelser for å ta opp problemer som alkoholmisbruk og familievold. Og det som skjer etterpå er viktig: Da blir publikum utfordret til å reflektere over sin egen situasjon og hvordan de kan bedre den. I plenum formidles alternative former for konflikthåndtering.

02 Paul Bashayija (t.v.), Anita Namara og Felipe Atkins leder Norsk Folkehjelps kontor i Kigali i Rwanda, som driver prosjektet «End Genderbased Violence».

enda mer viktig at forbundet bidrar til å få satt fokus på situasjonen i landet:

– Den økonomiske støtte er selvsagt avgjørende for at vi skal kunne fortsette med det arbeidet vi gjør, men det at Human-Etisk Forbund får satt

F Thor Nagell

01

► situasjonen på dagsorden i Norge er kanskje enda viktigere. Det bidrar til å skape bevissthet, sier Felipe.

– **DET VIKTIGSTE MED PROSJEKTET** vårt er å skape åpenhet rundt kjønnsbasert vold. At vi får menn til å ta ansvar og at vi får dem til å skjønne hvor uakseptabel slik atferd er. Gjennom prosjektet vårt gir vi menn en aha-opplevelse. Det nytter! Uten den økonomiske støtten fra HEF ville vi ikke ha nådd ut med det arbeidet vi driver, understreker Anita Namara, som opprinnelig er fra Uganda og har jobbet syv år for folkehjelpa i Kigali.

– *Rwanda er mer enn bare folkemordet?*

– Ja! Og det vil jeg gjerne at du får med. Folk flest der ute forbinder landet med folkemord og filmen «Hotel Rwanda», men det skjer veldig mye positivt her. Det kommer sjelden frem i media, sier Felipe.

«Målgruppene er alle i landsbyen; kvinner, barn, menn, funksjonshemmede – alle»

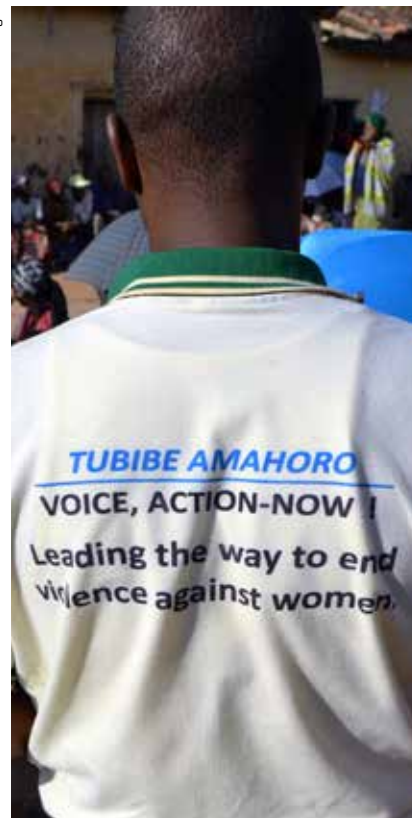
Utenfor kontoret i Kigali henger et avis-utklipp på en oppslagstavle. Det viser til en FN-rapport om vold og overfall i det offentlige rom. Der er Norge det nest sikreste land i verden og Rwanda er nummer fem.

– *Det er det få som vet?*

– Ja, nettopp – Rwanda er vakkert, folk er vennlige. Det har – selv om dere i Human-Etisk Forbund ikke tror på slikt – faktisk skjedd et lite «mirakel» i Rwanda på drøyt 20 år, smiler Felipe Atkins.

FELIPE ATKINS RÅDER OSS til ikke å spørre folk om de er hutuer eller tutsier. I hovedstaden Kigali er det antagelig rundt en million mennesker – ingen vet sikkert hvor mange. 250 000 ofre for folkemordet – stort sett tutsier – ligger begravet i Kigali Genocide Memorial.

Rwanda var først tysk koloni og senere belgisk. Fram til etter andre verdenskrig ble landet styrt gjennom et tutsi-monarki over en befolkning der hutuene var i flertall, omkring 80 prosent av befolkningen. Da landet fikk sin selvstendighet sementerte kolonimakten konflikten ved aktivt å støtte hutu-eliten. Det ga en hutu-ledet stat, og det har vært organiserte folkemord med drap på tutsier gjentatte ganger; i 1959, 1969, 1973, og så i 1994 da det ble drept rundt 800 000 – stort sett tutsier. *Det året ble det gjennomsnittlig drept 70 mennesker hvert minutt.* Hver

F Thor Nagell

02

eneste landsby har minnesmerker etter massakrene. Dagens president, Paul Kagame, ble som første tutsi valgt til president i år 2000. Han lyste ut nyvalg – med ti dagers varsel – 9. august 2010 og vant valget med over 90 prosents oppslutning. Han har gitt uttrykk for at det var koloniherrerne som foranlediget de grusomme massakrene.

ANITA NAMARA UNDERSTREKER at det er en stor enighet om at man må ha fokus på forsoning i landet.

– Det oppfordres til at alle skal delta i oppbyggingen av landet. Og det virker, mener hun.

Felipe Atkins mener det politiske systemet i landet, med president Kagame i spissen, er utpreget hierarkisk og har en militær struktur, slik han ser det.

– Men det er relativt lite korrupsjon, og dersom du blir stoppet av politiet er

F Thor Nagell

03

det ingen grunn til bekymring slik det er mange andre steder på kontinentet, sier han.

– *Er du optimistisk med hensyn til Rwandas fremtid?*

– Det store usikkerhetsmomentet er presidentens stilling. Rwanda er dessuten et av verdens mest komplekse samfunn, svarer han noe mer diplomatisk.

– Norsk Folkehjelp kom inn i landet ikke lenge etter det siste og verste folkemordet, sier Paul Bashayija, som er prosjektkoordinator ved kontoret. Han er fra Rwanda og har to mastergrader og en imponerende CV. Og han er stolt av at landet er best i verden med tanke på kvinnelig representasjon i parlamentet. Men han har også tall for hvor mange kvinner som er utsatt for vold i hjemmet:

– Ifølge de siste tallene vi har, har 41,2 prosent av alle kvinner i Rwanda

01 På landsbymøtene tar både kvinner og menn ordet etter rollespillet og ser sin egen situasjon i lys av situasjonene skuespillerne har framført.

02 Medarbeiderne fra EGBV-prosjektet bærer synlige «uniformer» med et klart budskap.

03 På kvinnemøtene får de tilstedeværende opplæring i hvordan de demokratiske prosessene foregår og hvordan de kan påvirke. Målet er å løfte de kvinnene som ønsker å delta aktivt i politikken. Til tross for at Rwanda er i verdenstoppen i kvinnelig deltakelse i parlamentet, er kvinner dårlig representert lokalt.

opplevd vold i hjemmet. Og 22,3 prosent – mer enn hver femte kvinne – har vært utsatt for seksuell vold, sier han alvorlig.

Alle tre forteller stolt om EGBV-prosjektet.

– HÅPER PÅ ENGASJEMENT

– Dette prosjektet er ikke et ovenfra-og-ned-prosjekt, men et nedenfra-og-opp-prosjekt. Vi er ikke her for å lære folk hva de skal gjøre – vi er her for å bidra til at de driver prosjektet frem selv, sier Jane Filseth Andersen som er nestleder utland i Norsk Folkehjelp (NF). Hun er med på reisen sammen med folkehjelpas markedsrådgiver, Heidi Smerud, og Janet Rautio Øverland, organisasjonsrådgiver i Human-Etisk Forbund (HEF).

Vi samler de tre den siste kvelden i Rwanda for å få belyst hvorfor de mener HEF skal engasjere seg i et prosjekt som dette. Jane Filseth Andersen forteller at da forbundet signaliserte at de ønsket samarbeid med en hjelpeorganisasjon i stedet for selv å drive prosjektene gjennom HAMU (Humanistisk aksjon for menneskerettigheter i utviklingsland), var Norsk Folkehjelp (NF) på banen:

– Vi mener at NF og HEF har mange felles grunnleggende verdier, og vi er selv sagt veldig glade for at HEF valgte oss som samarbeidspartner. Da det var avklart mente vi at Rwanda og prosjektet mot kjønnsbasert vold måtte være et prosjekt HEF ville engasjere seg i. Og det viste seg å være riktig, sier Jane.

– Ja, dette prosjektet «falt» vi for, sier Janet som også har ansvaret for HEFs internasjonale arbeid.

– Vi håper nå selvsagt at mange medlemmer i forbundet lar seg engasjere i dette når de nå får innblikk i de utfordringene som ligger i prosjektet. Vi har også håp om at folk kan bidra økonomisk. Vi har allerede mottatt en del støtte økonomisk via bloggen, men det er absolutt lov til å bidra med mer. Det arbeidet som gjøres her er utrolig viktig og banebrytende. Det håper jeg leserne av Fri tanke og de som har fulgt med på bloggen innser, sier Janet.

– Den største delen av prosjektet er finansiert via Norad. Hvorfor skal «folk flest» også støtte det?

– Norads støtte er basert på at NF kommer med sin egenandel. Jo mer medlemmene av HEF og leserne av Fri tanke bidrar med, jo mer utløses i støtte fra Norad. Derfor håper også vi i Norsk Folkehjelp at flest mulig av medlemmene i HEF vil støtte prosjektet økonomisk. Det

F. Charlotte Eriksen

01 Jane Filseth Andersen (t.v.) og Heidi Smerud (t.h.) i Norsk Folkehjelp og JJanet Rautio Øverland i HEF er fornøyd med samarbeidet mellom organisasjonene.

vil sikre at vi kan drive prosjektet i flere år fremover – noe som skaper trygghet, forutsigbarhet og kontinuitet for alle som er avhengige av dette arbeidet. Det er utrolig viktig for de som jobber i prosjektet at de har en planleggingshorisont – altså at de vet at de skal kunne fortsette i flere år fremover, sier Jane Filseth Andersen.

– Jeg vil bare si hjertelig, tusen takk for all støtten fra HEF, supplerer Heidi Smerud.

– Det jeg håper alle ser er at de pengene våre medlemmer bidrar med kommer utrolig godt til nytte. Vi ser at de bærer frukter, sier Janet Rautio Øverland, som også uttrykker glede og takknemlighet for den givergleden Rwanda-prosjektet så langt har utløst.

– Jeg håper nå bare på enda mer støtte, smiler hun.

BLI GIVER

Human-Etisk Forbund og Norsk Folkehjelps samarbeid har som formål å øke innsatsen mot undertrykking og diskriminering som er begrunnet med religion eller tradisjoner. Prosjektene kan støttes gjennom folkehjelpas aksjonssider: **minaksjon.folkehjelp.no/human-etisk-forbund-innsamling** **Ønsker du å bli fast giver?** Kontakt Janet Rautio Øverland på **janet.overland@human.no**

– Vi har tall som viser at vi har oppnådd opptil 70 prosents reduksjon i rapportert vold mot kvinner i landsbyer der vi har satset, forteller Felipe som på spørsmål fra Fri tanke innrømmer at tallene er noe usikre:

– Det er tall vi har fått rapportert inn fra de forskjellige landsbyene der vi har vært aktive. Uansett er det ingen som helst tvil om at det nytter å skape holdningsendringer, sier han.

– Et av programmets hovedmål er å få folk til å delta – å få folk til å engasjere seg og å få dem til å reflektere over hvorvidt det er ok å banke opp kona eller voldta henne, sier Paul.

– Vi har selvsagt ingen politisk agenda. Vi ønsker, som Paul sier, å få folk med, supplerer Felipe.

– Målgruppene er alle i landsbyen; kvinner, barn, menn, funksjonshemmede – alle, understreker Anita.

RWANDA WOMEN NETWORK (RWN) og Profemme er to organisasjoner som samarbeider tett med Norsk Folkehjelp i EGBV-prosjektet. EGBV står for End Genderbased Violence – «Få slutt på kjønnsbasert vold». Profemme (som kan oversettes til «For kvinner») er en paraplyorganisasjon for alle organisasjoner som jobber for å bedre kvinners rettigheter og situasjon i landet. Profemme ledes av Emma Bugingo.

«Vi vil at kvinner skal bli hørt og at de skal kunne ta ledelsesansvar i hele samfunnet»

RWN (rwandiske kvinners nettverk) er grunnlagt av Mary Balikungeri som også er leder av organisasjonen i dag.

– Vi har fått innført et slags kvotesystem i Rwanda som sikrer kvinners deltagelse på alle nivå i samfunnet. Det bidrar til at kvinner får reell innflytelse og posisjoner de ellers ikke ville ha fått, sier Emma Bugingo og forteller at ett resultat er at kvinner nå har rett til tre måneders svangerskapspermisjon der den første halvparten er med full lønn betalt av arbeidsgiver. Resten av permisjonen betales 20/80 prosent av henholdsvis arbeidsgiver og staten (*det er en adskillig bedre ordning enn kvinner har for eksempel i USA. Journ. anm.*).

Emma Bugingo forteller videre at de jobber hardt for å få lovfestet at kvinner ikke skal kunne gifte seg før de er 18 år gamle og at jenter skal ha like rettigheter til utdanning.

– Vi bruker media aktivt for å fremme budskapet vårt, sier hun.

– Vi vil at kvinner skal bli hørt og at de skal kunne ta ledelsesansvar i hele samfunnet, supplerer Mary Balikungeri.

HUMANISTER I KIGALI

Camille, Daniel og Annette er tre studenter som står i spissen for Rwanda Humanist Organization (RHO) som ble etablert i 2009. HEF-ambassadørene møtte de tre sammen med HEFs utsendte Janet Øverland en kveld i Kigali.

– Det er ikke enkelt å starte en slik livssynsorganisasjon i Rwanda. Vi er 29 medlemmer akkurat nå. Problemet er at de fleste er studenter ved universitetet, og når de så er ferdige flytter de gjerne fra Kigali tilbake til der de opprinnelig kom fra, forteller de tre.

– Vi samarbeider med humanistorganisasjonene i Kenya, Uganda og de andre nabolandene. Vi bruker sosiale medier som Facebook for å nå ut, forklarer Daniel som ikke legger skjul på at humanisme som livssyn ikke er særlig akseptert i Rwanda i dag.

Emma Bugingo sier Norsk Folkehjelp og Human-Etisk Forbunds støtte til EGBV-prosjektet er av avgjørende betydning for at det kan videreføres.

– Profemme har jobbet i syv år for blant annet å få kvinner inn i ledende posisjoner. Uten støtten ville situasjonen vært en helt annen for det arbeidet vi gjør, sier Emma Bugingo.

– Ett av våre to viktigste prosjekt har fokus på nettopp vold i hjemmet. Det er selvsagt et ganske sensitivt tema, og da er det viktig å få kvinnene

01 I 2015 arrangerte RHO treff for humanistorganisasjoner i det østlige Afrika, med gjester fra blant annet Kenya.

– Vi blir ofte spurt om vi er «anti-krist», sier Daniel, før han får et råd fra Janet Øverland:

– Da HEF i Norge ble dannet skjedde det også i universitetsmiljøet i vår hovedstad, men da spilte lærerstaben en avgjørende rolle. De representerer også kontinuitet. Prøv derfor å få med dere lærerne ved universitetet, oppfordret hun før hun ga de tre en splitter ny pc i gave med ønske om en fruktbar fremtid for RHO.

til å stå frem; til å snakke ut! Og det er også viktig at det de sier kommer ut i offentligheten slik at hele samfunnet kan engasjere seg. Vi jobber intenst for å få lokale ledere til å innse viktigheten av å bekjempe volden. EGBV-prosjektet skaper engasjement, deltagelse og forståelse for problemet, mener Mary Balikungeri.

Thor A. Nagell er frilansjournalist og medlem av Human-Etisk Forbunds ambassadørkorps.

HUMANISTISK UKE

I perioden 16. september – 2. oktober arrangeres Humanistisk Uke. Da er det full fart med aktiviteter i lokal- og fylkeslag over hele landet. Foredrag med tema som humanisme, fundamentalisme, ekstremisme, surrogati, religion og sekularisme; populærvitenskap; debattmøter; standup; kos; filmvisninger; stand i sentrum; undringsløyper; filosofi-kafeer; dødskafeer og mer til er blant aktivitetene som tilbys.

Er du nysgjerrig på hva som skjer i ditt distrikt? Sjekk på ditt fylkes hjemmeside på

human.no/fylkeslag

GI Plass TIL TANKEN

Human-Etisk Forbund

human.no

Humanistisk uke 2016

16. september - 2. oktober

01

DEN HUMANISTISKE VIRKELIGHETSFORSTÅElsen

Hva er virkelig, hvordan kan vi vite hva som er sant? Lever vi egentlig fysiske liv, eller er vi som karakterene i spillet «The Sims»? Virkelighetsforståelse var temaet for årets sommerleir i Humanistisk Ungdom.

I humanismen har vi ikke noe fastlåst verdensbilde. Vi må gå med på en virkelighetsforståelse uten noen åpenbaringer eller evige sannheter, men det betyr ikke at vi går rundt og fordomsfritt analyserer virkeligheten rundt oss. Også vi humanister har en måte å se verden på som er farget av kulturell bakgrunn, livserfaringer og hvor og når vi er født. Vi har alle ting vi holder for sant.

NOEN AV DISSE SANNHETENE er vi bevisst, som menneskerettigheter og synet på vitenskap. Begge deler blir kontinuerlig debattert blant humanister, og vi har gjerne et bevisst standpunkt i slike spørsmål.

Vi mennesker kan ikke leve et liv uten å akseptere noe som sant. Vi må på et eller annet nivå tro på vår egen eksistens, og ha et visst nivå av kunnskap. Refleksjon rundt virkelighetsforståelse er viktig, vi bør utfordre oss selv på hva vi tror er sant, og hvorfor. Nettopp derfor er det viktig å trene seg opp til kritisk tenkning og gi rom for tanken.

På leiren fikk vi bryne seg på temaet virkelighetsforståelse fra mange vinkler. Fra konspirasjonsteorier til forskning på universet, og videre hvordan vi opplever helt dagligdagse hendelser helt forskjellig. Vår

01 Ivrig diskusjon om virkeligheten på HUs sommerleir.

sommerleir er unik på mange måter. Innimellom sommeridyll, vannkrig og sosialt samvær får ungdom sammen bryne seg på livets grunnleggende spørsmål. Hvor mange andre steder gis ungdom rom til nettopp det?

I EN HVERDAG HVOR VI OVERSVØMMES av påstander trenger vi verktøy for refleksjon. Uten evnen og viljen til kritisk tenkning slutter vi å utfordre vårt eget verdensbilde. Og da ender vi opp med et fastlåst verdensbilde med mange evige sannheter.

T Arnlug Høgås Skjæveland,
leder i Humanistisk Ungdom

Humanistisk Ungdom

Høstseminaret vårt ble fulltegnet på rekordtid, men du kan sette deg på venteliste. Se mer på vår [Facebook-side](#)

Vil du bli med i Humanistisk Ungdom?
Send «HU inn» til 2377.

Har du betalt kontingenten din?
Nei? Send «HU betal» til 2377

Humanistiske hymner

Finnes det en humanistisk musikk? Hvordan møtes de ateistiske, religionskritiske, for ikke å si; blasfemiske sangtekstene? Og kan vitenskap gi inspirasjon til gode toner?

01 Den tyske elektropopgruppa Kraftwerk er inspirert av vitenskap og modernisme, men er det humanistisk musikk?

T Aslaug Olette Klausen

Lavt og lite har mere kraft enn mye, fullt og nok / Av og til, av og til er en millimeter nok

synger Anne Grete Preus i sangen «Millimeter», hentet fra albumet med samme navn. Det er et album inspirert av kaosteori, fraktalgeometri og kvantefysikk, forteller Jon Arnesen, mangeårig musikkannmelder i nå nedlagte Farojournalen.

– Det er også mye teknologioptimisme i samtidsmusikken. Det som henger mest sammen med et humanistisk livssyn, sier jeg med risk for å «banne i kirken», er Arne Norheims «Ode til lyset». Det er elektronisk musikk, på lydbånd, i skulptur. Alt sammen moderne kunst, som i samspill med teknologien gir ulike bilder, til ulike sanser, til ulik tid. Det forandrer seg etter vær og vind og er formet så blinde kan fornemme skulpturen.

Skulpturen ved samme navn, laget av billedhugger Arnold Haukeland, står i parkanlegget på Storedal i Østfold.

Arnesen fortsetter med å trekke frem både ord og toner fra det tyske elektronika-bandet Kraftwerk. Et band også forfatter og tidligere musikkjournalist og musiker Torgrim Eggen nevner på spørsmålet om musikk som er inspirert av vitenskap, en av bærebjelkene i et humanistisk livssyn.

– Hele produksjonen deres handler om teknologi, fremskritt og kommunikasjon. Der er de vel i grunnen ganske unike når det kommer til sanger som

«Det som henger mest sammen med et humanistisk livssyn, sier jeg med risk for å «banne i kirken», er Arne Norheims ‘Ode til lyset’»

hyller vitenskapen og fremskrittet, sier Eggen.

NÅR VI DERIMOT SPØR om eksempler på antireligiøse eller ateistiske sanger av nyere dato har de begge problemer med å komme med eksempler. Særlig om problemstillingen inkluderer formuleringen «som har møtt reaksjoner i Norge». Arnesen nevner Beraneks «Dra te’ hælvet», som ikke ble spilt på NRK da den kom i 1981 på grunn av ordet «hælvet». Den var, radioboikotten til tross, også en suksess for Beranek.

I USA derimot er eksemplene mange. Eggen husker spesielt godt engelske XTCs «Dear God», som i 1986 vakte sterke reaksjoner i USA. Her til lands vakte den ikke nevneverdig oppstyr. I likhet med så mye annen musikk som fikk hardere medfart derover. Deriblant merkingen av album med «explicit lyrics», som kan romme så mangt.

– Jeg tror vi hadde hatt vår runde med

«Life of Brian»-saken. Jeg tror ikke vi har hatt noen ordentlige tilløp til kristne angrep på populærkultur siden det. Men ellers kommer jeg heller ikke på særlig mange artister som har vært uttalt anti-religiøse eller humanister, sier Eggen.

– Har du noen formening om hvorfor?

– Det er jo snarere det motsatt som er tilfellet. Det er en ganske kraftig religiøsitet i popmusikken. Prince er et godt eksempel. Han befinner seg i en tradisjon som går helt tilbake til rockens fødsel.

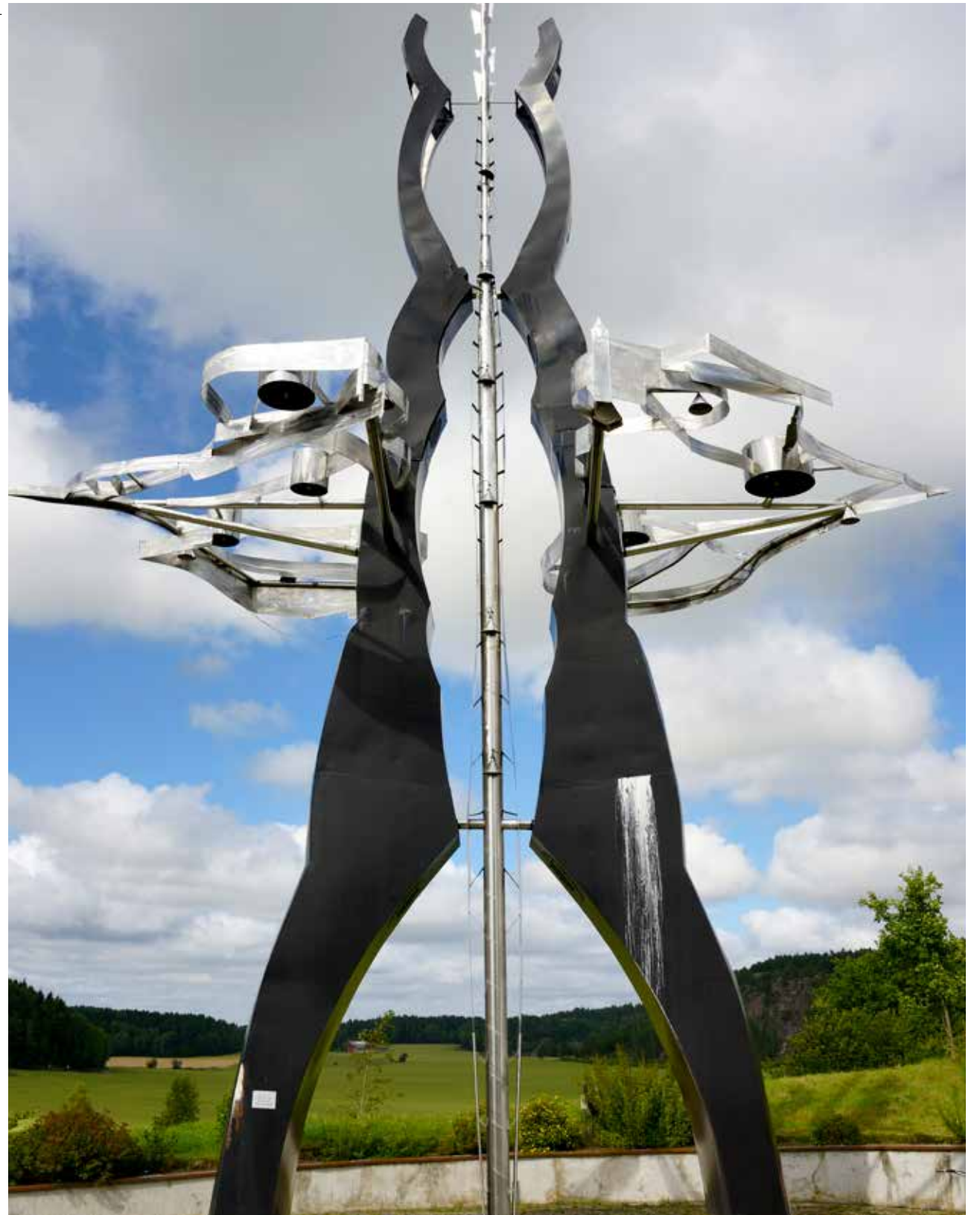
Eggen trekker linjene til gamle Rock’n’Roll-helter som Jerry Lee Lewis, Elvis, og Little Richard, som i dag er prest. Alle kom fra dypt religiøse sørstatskristne miljøer.

– Lewis hadde tidlig en forståelse av at det var djevelens musikk han syslet med. Han var plaget av religiøse anfektelser og en følelse av å ha gått over streken, gått over til det onde. Dette litt problematiske forholdet mellom rockemusikk og kristendom går langt tilbake.

– Opprinnelig så var det en sterk opplevelse i de religiøse amerikanske sørstatene – der rocken oppsto – om at den tilhørte djevelen, akkurat som bluesmusikken. Dette hadde selvsagt sammenheng med en form for puritanisme. Det lå mye latent seksualitet

01 Arnold Haukelands skulptur «Ode til lyset» inneholder Arne Nordheims elektroniske musikk. Musikken forandrer seg etter vær og vind og gir ulike bilder til ulike sanser.

F NTB/Scampix

DEN BESTE RELIGIONS-KRITISKE LÅTEN

«Hvis det er én ting jeg ikke tror på...», skriker vokalist Andy Partridge ut på slutten før det hele dempes ned og bandet lar en barnestemme avslutte; «... så er det deg, kjære Gud».

Da har det hele bygget seg opp gjennom fire vers der mange av de klassiske religionskritiske argumentene kommer opp; Hvorfor er det sult? Hvorfor kriger folk om Gud? Hvem skapte sykdom? Det er vi som har skapt Gud, og ikke omvendt.

Partridge synger om en bok skrevet av «oss gale mennesker», og slår fast at noen fortsatt tror på «den søpla». Det gjør definitivt ikke voklisten, og i avslutningen bygger musikken seg opp mens anklagene mot Gud hagler. Og til slutt kommer altså konklusjonen.

Hvis du ikke har hørt sangen før, tror du kanskje dette er rock av det aggressive slaget, men «Dear God» er en glitrende, fengende poplåt. Den går rett inn i øret.

Hvis Imagine av John Lennon formidler kjernen i det humanistiske livssynet, bør «Dear God» kunne fungere på samme måte for religionskritikerne. Her er det ingen doble bunner eller ulne tvevdigheter som lytteren selv må skape mening i. Budskapet er direkte og klart; Det religiøse (spesifikt kristne) verdensbildet går ikke opp. Hvis Gud finnes, så skaper han krig, død og sult. Dette er bare tull. Dette kan jeg ikke tro på. Og ferdig med det.

«Dear God» finner du på XTC-albumet Skylarking [1986]. Plateselskapet var redd sangen ville skape bråk i USA, og plasserte den først som B-siden på en singel. Men etter at den begynte å bli mye spilt på radio i USA, ble den tatt med på plata likevel. Ikke overraskende var det også mange radiostasjoner som nektet å spille den, og platebutikker som nektet å selge den. «Dear God» er tross dette en av XTCs mest kjente hitlåter.

TEKST: Even Gran

F NTB/Scanpix

01

► i musikkformen. Når man begynte å slippe hoftene løs og utforske det feltet følte man også at man tuklet med mørke krefter.

HER VAR HELLER IKKE NORGE helt unntatt. Skribent og forfatter Arvid Skancke-Knutsen kan fortelle at Inger Lise Rypdals «Fru Johnsen» vakte stor forargelse 1968. Dette var imidlertid opprinnelig også en amerikansk låt, «Harper Valley P.T.A.», oversatt av Terje Mosnes. Ifølge Store Norske Leksikon på nett ble sangen «prompte oppfattet som blasfemi, krevd forbudt fra indremisjonshold og seriøst debattert i Stortinget, hvorpå den solgte i over 50 000 eksemplarer».

– Om vi ser bakover i historien, har vi mange eksempler på sanger som i hvert fall har blitt møtt med blasfemi-beskyldninger. Dette har ofte vært

«Zappa la aldri fem øre imellom når det kom til å latterliggjøre alle former for overtro og vrangforestillinger»

kritikk av – eller satire på – religiøse fenomener, kristen dobbeltmoral og lignende. «Ivelandssekten» av revyartistene Einar Rose og Lalla Carlsen er ett eksempel fra tidlig på 30-tallet.

Han legger til at det fantes flere anslag av blasfemi i pønken, samt at

F NTB/Scanpix

02

«Black Metal er både blasfemisk og anti-religiøs»

en del av musikken som sprang ut av det venstreradikale miljøet var tydelig anti-religiøs. Det nyeste eksemplet er, ifølge Skancke-Knutsen, trolig popartisten Ole I'Doles «Ayatollah» fra 1985, som var en kommentar til datidens nærradio-evangelister.

– Det moralske frislippet på 1960-tallet møtte reaksjoner også i Norge. Men vi må huske at 60- og overgangen til 70-tallet var en periode da kristenlivet i Norge mistet grepet på folk. Uten at popmusikken skal ha så fryktelig mye ære for det. Det var en del av den kulturelle hovedstrømmen, sier Eggen.

DEN STORE ATEISTEN OG HUMANISTEN i

rockemusikken mener Eggen må være den avantgardistiske amerikanske rockeartisten Frank Zappa.

– Han la aldri fem øre imellom når det kom til å latterliggjøre alle former for overtro og vrangforestillinger. Zappa er en viktig figur der. Han var selvfølgelig et barn av 60-tallet og kom samtidig med hippiebevegelsen. Men han begynte tidlig, allerede i 1967, å gjøre narr av det han oppfattet som deres naivitet, og deres spirituelle søken. Men hans form er satirisk. Han er ikke ute etter å overbevise deg på noen annen måte enn å vise frem absurditetene.

– *Hva forteller dette om det ikke-religiøses plass i populærmusikken?*

– Det vi kan lese ut av dette er at religiøsiteten har gjødslet popmusikk like mye som den har skapt hinder for den. Vi hadde rett og slett hatt en mer fattig populærmusikk uten røttene i kirkesang

03

04

01 Den avantgardistiske rockemusikeren Frank Zappa er, ifølge Torggrim Eggen, den store humanisten og ateisten i rocken.

02 Black metal-musikken var grunnleggende antireligiøs og fremfor alt anti-kristelig.

03 Jon Arnesen, mangeårig musikkannmelder i nå nedlagte Farojournalen (her med Isac Newton i voks).

04 Torggrim Eggen, forfatter og tidligere musikkjournalist og musiker.

og spirituals. Det er etter mitt syn spenningsfeltet som er interessant. Og det er mer interessant enn de få unntakstilfellene som er helt klinkende klare på at de inntar et ateistisk perspektiv.

– Men hvor man for eksempel skal ►

F. Arnfinn Petersen

01

► plassere svart metall i det ateistiske, blasfemiske eller anti-religiøse landskapet? Det vet jeg ikke helt.

DET GJØR IMIDLERTID Arvid Skancke-Knutsen. Han har selv blant annet bakgrunn fra et band med navn White Lord Jesus, som var et norsk gothrock-band på 1980-tallet og noe fremover. Svartmetall, eller black metal, er en undersjanger av musikkformen hard eller ekstrem metall, som det gjerne kalles i dag. Sjangeren oppsto på begynnelsen av 1990-tallet, med flere toneangivende norske band. Svartmetallen ble for alvor kjent da enkelte utøvere brant kirker.

– Black Metal er både blasfemisk og anti-religiøs, men mest er den noe annet. Ekstrem metal-scenen anno 2016 er svært mangfoldig. Om du ser på en del av de tidlige utøverne, var deler

«Melodisk kan man (...) stille seg spørsmålet om musikken til «Til Ungdommen» var tenkt humanistisk»

av materialet åpenbart blasfemisk – en villet provokasjon eller avstandstaken til særlig kristen lære. Grunnleggende var nok black metal-musikken antireligiøs, og fremfor alt anti-kristelig. Men samtidig fantes det innslag av satanisme, åsatru, okkultisme, fantasy-elementer og mer personlige livsanskuelser. Det fantes også enkelte kristne band, som benyttet mange av de samme musikal-

ske og imagemessige virkemidlene. Det var kort sagt en rekke forskjellige strømninger i sving, sier Skancke-Knutsen.

Han mener gradvis sekularisering etter andre verdenskrig kombinert med fortsatt betydelig innflytelse av kristent tankegods medførte at de første black metal-artistene oppnådde en dobbel provokasjonseffekt, siden de på et vis tok kristendommen på alvor og samtidig definerte den som en motstander.

– På 1950- og 60-tallet var kanskje rundt halvparten av norsk plateproduksjon av religiøs art. Det fantes kristne plateselskaper med stor produksjon, samtidig som det også kom ut ganske mange religiøse plater på de såkalt sekulære selskapene.

Han peker på at det i praksis likevel altså har vært nokså problemfritt å hevde sekulære og «blasfemiske» posisjoner i Norge de siste femti årene, selv

02

om lovverket har sagt at man ikke kan håne andres religionsutøvelse.

HVA SÅ MED HUMANISTISK MUSIKK? Jon Arnesen mener at all autonom kunst er grunnleggende humanistisk i akademisk forstand. Men utover det er det et definisjonsspørsmål.

Han viser til at for å forstå, og fortolke, musikken med ord, må man gå til musikkens intensjon. Nøkkelen er om den er underlagt bruken den er tiltenkt – det være seg religion, humanetikk eller film – eller om det er den frie kunstens humanistiske uttrykk som kommer til uttrykk.

I tidligere tider, som i middelalderen, var musikken i stor grad underlagt en kollektivistisk tankegang og kirkens liturgi. Den var i så måte i stor grad ufri og bundet til sin funksjonelle form. Humanismen som idéstrømming og

03

01 Korsang er ofte en viktig del av humanistiske seremonier – og kanskje kan «Til ungdommen» forstås som en humanistisk hymne.

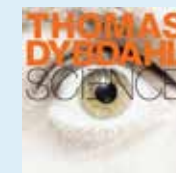
02 Arvid Schanke-Knutsen, musikkjournalist og tidligere musiker.

03 Audun Molde, musikkviter og ansvarlig for popmusikkstudiet på Westerdals.

den påfølgende livssynshumanismen, har vokst frem gradvis, i takt med individualiteten vi har i dag.

– I en humanistisk konfirmasjon er det alltid med korsang. Og en av sangene som alltid blir sunget er Nordahl Griegs «Til Ungdommen». Grieg er utvilsomt ►

INSPIRERT AV VITENSKAP OG VIRKELIGHET

Da Thomas Dybdahl ga ut albumet «Science» i 2006 takket han vitenskapsfolkene Richard Dawkins, Stephen Jay Gould,

Daniel C. Dennett og selveste Charles Darwin for å ha vist ham «the poetic force and inspiration of the natural world» i coveret.

– Disse folkene er noe av det som helt enkelt har inspirert meg til å skrive musikk det siste året, forklarte han i et intervju med Fri tanke samme år. Så med plata ville han takke dem for inspirasjonen. Mange av tekstene har elementer av hyllest til natur og kunnskapsbasert viten. «Poesien i evolusjonsteorien» gjenfinnes i åpningslåta «Something Real», hvor det heter «Curiosity tastes so sweet/I need dirt and twigs that break beneath my feet».

Det var ikke snakk om direkte inspirasjon, men mer en slags «åpenbaring».

– Det er erkjennelse som setter noe i bevegelse. Det får meg til å tenke og føle, og det kan jeg bruke som grunnlag for å lage musikk.

Mange får ikke Dybdahls vitenskaps-syn til å gå opp med musikken han skaper. Han er uenig.

– Hvis det er noe jeg har lyst til å si, så er det akkurat det: Jeg ser ikke motsetningen mellom det å ha et rikt tanke- og «sjelsliv», det å være involvert i kunst og musikk og samtidig sette sin lit til vitenskapen for å forklare verden rundt seg, sette tilværelsen i perspektiv og plassere seg selv i det store bildet. Det har jo gjerne vært slik at kunstnere, musikere og diktere har kritisert vitenskapsfolk for å ta vekk poesien i ting ved å forklare dem. Jeg mener stikk motsatt: Jo bedre en får forklart ting, jo flottere synes jeg det er. Ikke minst er forklaringen ofte i seg selv så fantastisk at den overgår alt hva fantasien kan koke om av mytiske og mystiske forklaringer.

TEKST: Kirsti Bergh

F NTB/Scanpix

01

► en stor humanist. En tilsvarende religiøs fundamentalist ville kanskje skrevet et dikt om hellig krig, som jo ikke er humanistisk. Men en kan si at det uttrykket for pasifisme som Nordahl Grieg uttrykker er et fundamentalistisk, humanistisk raseri. Akkurat som Harald Sæveruds «Kjempeviseslått». Den er det ikke lyrikk til. Her ser en hvilket raseri som uttrykker seg, slik Sæverud fortalte det selv; med kraftig gestikulering i takt med åpningsstrofen. Det er også et humanistisk uttrykk.

– Melodisk kan man dermed også stille seg spørsmålet om musikken til «Til Ungdommen» var tenkt humanistisk, altså om den var ment å være en humanistisk salme.

JAN GARBAREK er et annet eksempel på en humanistisk musiker som Arnesen trekker frem. Humanismen kommer

her til uttrykk gjennom ideen om et urspråk, og hans overskridende arbeider og mange samarbeider både når det gjelder kultur, tid og geografi.

– *Det er lite i den humanismen du snakker om som handler om religionskritikk. Er den ikke til stede?*

– Svært lite. Det er heller helt allmenne spørsmål som kommer til uttrykk, ikke minst i populærkulturen. Ungdommen har behov for både å skille seg ut, og å tilhøre en kollektiv gruppe, samt å protestere mot forrige generasjon, men hva skal man gjøre, når selv presten digger Black Sabbath?

– Det er grader av individualisme, og grader av humanisme. Akkurat som i litteraturen vil en se grader av modning både av kunstneren og i kunsten. I litteraturen har du for eksempel «Unge Werthers lidelser» av Goethe, som i sin tid førte til en selvmordsbølge i de tyske

01 John Lennons låt «Imagine» er ikonisk for flere enn humanister, og er puslet i stein på minnesteedet for Lennon i New Yorks Central Park.

språkområdene. Det tvang frem en ny sistesetning i andreutgivelsen. Dette er den tidlige romantikken, som på mange måter har sitt motstykke i vår tids populærmusikken i form av «emo»- og «goth»-sjangerne. Men ingen musikk har blitt dratt for domstolene og dømt for å forårsake selvmordsbølge.

ATEISME KAN HAN IKKE se at vil fungere til noen liturgisk bruk. Men Arnesen mener en kan finne spor av den i politiske sangtekster. Som hos den irske artisten Sinéad O'Connor. Arnesen påpeker at i Irland har den katolske

kirken vært og er fortsatt en politisk aktør, og hennes politiske tekster er også kirkekritikk. Blant norske artister finner han Halfdan Sivertsen.

– Han har en rød politisk tråd gjennom karrieren. Noe av det inderligste han har kommet med i så måte, og som har blitt noe av en rettesnor for en stor gruppe mennesker, er «Kjærlighetsvisa» og «Sommerfugl i vinterland». Dette er inderlighet overfor det mellommenneskelige, med en politisk undertone.

– En kan også finne igjen denne inderligheten i renere underholdningsuttrykk. Det er et like fett budskap at du skal «danse natta lang» og «oa hele natten». Det er mye politikk i musikk. Du har Joni Mitchell og Bob Dylan, som begge har låter som har blitt hymner humanister gjerne tar frem rundt bålet, og får med andre «-ister» på.

MUSIKKVITER OG ANSVARLIG for populærmusikkstudiet på Westerdals Oslo ACT, Audun Molde, legger vekt på å skille mellom at musikk i seg selv ikke har noe religiøst innhold, men at sangtekstene selvfølgelig kan ha det.

Om John Lennons «Imagine», som av mange tilskrives å være en humanistisk hymne, sier han for eksempel:

– Å bestemme at «Imagine» er en «humanistisk hymne», hva nå det måtte være, blir å sette ting litt vel mye på formel. Teksten kan tas til inntekt for mange holdninger og livssyn, og humanisme-begrepet er viktig også i mange religioner. Det å «låse» sangen i en eller annen retning, det er å gjøre sangen og forfatteren mye mindre enn de er.

– Jeg mener at det i prinsippet ikke

«Teksten kan tas til inntekt for mange holdninger og livssyn»

finnes noen religiøs eller religionkritisk musikk. Det finnes ingen kristen musikk, og det finnes ingen humanistisk musikk, eller islamsk eller ateistisk musikk. Men det finnes derimot sangtekster som kan målbære ethvert religiøst eller politisk budskap.

Han understreker at musikk i seg selv er et nøytralt og autonomt kunstuttrykk. Men denne åpne formen for kunst kan bære mening til nesten hva som helst.

– Musikk kan brukes, og misbrukes, til å bære frem ethvert budskap formulert i tekst og stemning på en kraftfull måte. Det er helt tidløst.

INNHALDET I SANGTEKSTER ser Molde som et bredt spekter, fra ren lydkunst og fonetikk til litterære tekster som gjør formidlingen av ord viktigere enn det musikalske. Han trekker som Arnesen linjer tilbake til middelalderen, da kirken hadde et musikksyn der musikken var tekstens tjener, og musikkens legitimitet ble lagt i å få frem tekstens budskap. Et syn han mener fortsatt lever forbausende godt, ikke minst innen hip-hop, singer/songwriter-sjangeren og visesang.

– Men et budskap i en tekst tolkes av mottakeren. Hva avsender kan ha ment kan ofte ha vært noe annet enn

det mottakeren hører. En kan tolke en sang inn i den betydningen man selv velger å legge i den, den «handler om» det du føler at den handler om. En sang kan være så allmennmenneskelig at ethvert verdsett kan tolkes inn i den. Sånn sett kan en ateist, en kristen, en buddhist og en agnostiker være veldig glade i den samme sangen. Man tolker det på egne premisser, sier han.

– Det er jo noe av rikdommen i kunsten. I motsetning til mange andre former for kommunikasjon, åpner kunsten et uttrykk som gir oss friheten til å tolke og skape mening for en selv.

MEN TILBAKE TIL VITENSKAP og sanger inspirert av denne. Hva var det som gjorde at Anne Grete Preus fant vitenskap generelt og kvantefysikk spesielt så interessant at den inspirerte flere sanger, og ledet til større helhet i hennes tankeverden?

– Når man er opptatt av mennesket og det som rører seg i menneskelivet, er det mye å hente i vitenskapen. Særlig den som har med matematikk og fysikk å gjøre. Det er et tankesett; det er metoder; det er hvordan alt påvirker alt. I kvantefysikken og i virkelig avansert form for fysikk, er det mye poesi i fremstillingene. Det er mysterier, ting forskerne ikke begriper.

Hun trekker frem en artikkel fra Aftenposten der en NTNU-professor forteller hvordan lyspartikler, såkalte fotoner, som opptrer parvis også påvirker hverandre om man skiller dem og bare gjør noe med den ene.

– Journalisten ville ha en forklaring på dette, og da svarer NTNU-professoren: ►

F NTB/Scanpix

01

► «Det må du spørre en filosof om.» Det svaret synes jeg er helt fantastisk. Her har du en fysiker som henviser til filosofi og filosofisk metode for å forsøke å finne ut av noe som har med kvantefysikk å gjøre.

– Jeg tror kvantefysikken trenger filosofien for å nå sitt potensial og ha en måte å uttrykke seg på. Akademisk arbeid er jo metode. Svarene blir hele tiden endret. Det som var sant for femti år siden er ikke sant i dag, men metodene står jo.

PREUS SNAKKER OGSÅ VARMT om en Albert Einstein-biografi skrevet av Jürgen Neffe. Her forklares den første relativitetsteorien på en måte som vekket hennes nysgjerrighet ytterligere for den delen av vitenskapen som banker på universets ytterpunkter. Hun fascineres av fysikkforskningens søken.

– Einstein bruker metaforer. Han snakket om lyskuler som skytes gjennom jernbanevogner i stor fart eller en enegget tvilling på rakettfærd i verdensrommet. Og følger du med i Neffes framstilling av teoriene, kan du begripe dem nettopp fordi han bruker Einsteins bilder og ikke de matematiske formlene. Men matematikerne er også estetikere. Formelen $E = MC^2$ er vanskelig å motsi blant annet fordi den er så vakker og enkel rent estetisk.

– Jeg må få slå fast at jeg har liten konkret kunnskap innen fysikk og matematikk. Kvantefysikken bruker et poetisk språk. Det er inspirerende. Jeg var ikke flink i realfag på skolen. Det veldig konkrete har jeg ikke interessert meg så mye for. Det er endring som tiltrekker meg, og bevegelse. Det har mye med hvordan vi mennesker har det, hvordan vi lever livene våre.

– *Mange tenker på det vitenskapelige språket som tungt og kjedelig. Når oppdaget du dets poesi?*

– Det var nok med kvantefysikken. Der er det «både og» mer enn et reduksjonistisk tankesett med «enten eller». Det er så mange paradokser som forskerne tør å ta inn at en må søke et poetisk språk for å uttrykke seg. Som med kaosteorien og sommerfuglvinger. Sånn er det jo i livene våre også. Bittesmå endringer kan forrykke balansen til å påvirke det hele.

– Vi er jo stjernestøv. Det har både Shakespeare og Joni Mitchell sagt. Og jeg tror dypt på begge to. Jeg tror vi også styres av de samme mekanismene, de samme naturlovene.

– *Er det et sekulært budskap du har?*

– Nei. Jeg har et spørrende budskap. Det eneste jeg virkelig er sikker på er veldig galt, er fundamentalisme, i alle

F Jørn Veberg/NRK

02

former. Både når det gjelder vitenskap, menneskesyn og religion.

– Jeg har en venninne som er prest som i en annen sammenheng skrev til meg: «Det er den teologiske poesien som kan redde verdensreligionene.» Det var veldig inspirerende sagt. Jeg skjønner hva hun mener. Poesien er ikke fundamentalistisk, men tvilende, utfordrende og spørrende. Den er i sin sjel undersøkende og så langt fra fundamentalisme som du kan komme. Poesien har alltid vært menneskets beste venn, i alle aspekter. Den utvider oss innenfra.

HUN ER ENIG I at det foregår en sekulariseringsprosess rundt oss og det kan tære på den spirituelle eller åndelige.

– Vi lever i en tid som er båret opp av vitenskapelig fremgang. Fra opplysningstiden og frem til i dag har vi bygget

våre samfunn på dette, og ikke minst det materielle. Alt det vi har skapt og klart å få til har sterke røtter i vitenskapen. Vitenskapen har ført til mange fremganger for menneskene. Men jeg er mest fascinert av de grunnleggende menneskelige betingelsene. Det som ligger dypest, nederst, og beveger. Jeg er ikke så opptatt av om to og to er fire. I den magiske humane verden kan det bli fem før du vet ordet av det.

Det er poesien som virkelig opptar henne. Hun tror den har mye å tilby, også til den som vil lære seg toleranse. Det handler blant annet om det lyriske i musikken, og den kraft som kan ligge i det å nå bredt ut.

– Ibsens Terje Vigen ble enormt viktige vers for befolkningen i Norge i den første delen av det 20. århundre. Jeg skulle ønske at Jan Erik Vold, Gro Dahle eller Jon Fosse, og flere av våre

01 Kvantefysikken bruker et poetisk språk, mener Anne Grete Preus. Var kanskje Albert Einstein inspirert av kunst og musikk?

02 – Jeg har et spørrende budskap. Det eneste jeg virkelig er sikker på er veldig galt, er fundamentalisme, i alle former, sier musiker Anne Grete Preus.

nåtidige store diktere, kunne skrive noe som opptok allmennheten på samme måte. Det hadde hjulpet oss godt, med å fortsette å bygge landet vårt og forstå våre medmennesker.

GODKJENTE SEREMONI-SANGER

Musikk er en sentral størrelse i alle humanistiske seremonier, det være seg navnefest, konfirmasjon, vigsel eller begravelse. Det finnes imidlertid ingen humanistisk salmebok.

– Jeg ser ikke bort fra at det kunne være en idé å bestille spesialskrevne verk til bruk i seremonier, noe slikt kunne også gjort at Human-Etisk Forbund støttet kulturlivet. Samtidig merker jeg at jeg er glad for at det ikke finnes «humanistisk lovsang», siden jeg ivrer for at vi humanister skal være en del av den bredere kulturen vi lever i og ikke en subkultur. For meg er det humanistisk å ta for seg av alt det som er skapt av mennesker, også innen musikk. Den mer religiøse musikken tilhører også meg, men jeg ville nok ikke ha valgt kirkemusikk til min egen gravferd for å si det sann. Det handler om tid og sted, sier tidligere musikkjournalist og nåværende redaktør i Humanist; Didrik Söderlind.

SEREMONIAVDELINGEN i Human-Etisk Forbund (HEF) har på bakgrunn av den utstrakte bruken av musikk opprettet en egen database med forslag til verk til bruk i seremonier. Vigselsrådgiver Tale Pleyrn i HEF vil imidlertid ikke gå så langt som å kalle den interne kulturbasen en salmebok.

– Det er en dynamisk database, som vi hele tiden vil oppdatere med nye dikt og sanger som våre seremoniarbeidere kan bruke i våre seremonier, forteller Pleyrn.

Databasene er bygget opp av innsamlet materiale fra musikk og dikt brukt i humanistiske seremonier tidligere. De enkelte dikt og sanger er så markert med fargekoder: grønn er lik «Anbefalt»; gult er lik «Vurder nøye»; og rødt er lik «Styr unna». Vurderingen er utført av de ansatte i avdelingen.

Det er gitt noen begrunnelse for anbefalingene, i kategoriene med gult og rødt ligger det forklaringer til seremonimedarbeiderne.

– Jeg begynner med å lese hele teksten. Det første jeg ser etter er om teksten har et budskap som er innenfor vårt verdigrunnlag. I tillegg vurderer jeg om det er noe som passer til den enkelte seremonien. Det er for eksempel mange kjærlighetssanger som handler om brudd, og det er verd å tenke på om det er noe vi vil løfte frem i en vigsel.

F Arntinn Pettersen

– Og så hører jeg på melodiene, og noterer om den er høytidelig, eller dystert, eller skaper en annen stemning enn det som passer for seremonier. Det passer for eksempel ikke med en mørk og trist sang til navnefestseremonien.

Hun har blitt overrasket flere ganger over sanger som hun selv ikke hadde tenkt var religiøse, men som viste seg å ha religiøse referanser da hun leste teksten. Disse er nå merket med rødt. Eksempelvis gjelder dette Vamps «Tir N'a Noir», som refererer til irsk mytologi og et liv etter døden, noe som dermed ikke er velegnet til Humanistisk gravferd, og Van Morrisons «Have I Told You Lately».

I databasen for sistnevnte har hun skrevet: «Opprinnelig skrevet som en bønn. Klare religiøse referanser blant annet i nest siste vers.»

Under gult finner man blant annet Unni Wilhelmsens «Anything About June», med begrunnelsen: «Det ligger noe trist i teksten, bør vurderes nøye om egner seg til vigsel», og «Stilla Ro og Nära» skrevet av Åsa Jinder, med begrunnelsen «Henvisninger til et liv etter døden i første linje».

– Er ikke dette en form for sensur?

– Jo, det er det klart det er. Men sann er det nesten med alt vi gjør. Vi gjør vårt for at

F Karina Rønning

01 Didrik Söderlind, redaktør for tidsskriftet Humanist.

02 Tale Pleyrn, seremonirådgiver i Human-Etisk Forbund.

innholdet følger retningslinjene for humanistiske seremonier som forbundet har satt, det ligger i vårt mandat som seremoniavdeling. Samtidig får vi ofte spørsmål fra medlemmene, og må forholde oss til hvordan de opplever våre seremonier. Derfor har vi lagt inn begrunnelser under gult og rødt, som seremonimedarbeiderne kan bruke som hjelp.

– Denne databasen er heller ikke ment som et eksternt oppslagsverk. Det er råd til våre seremonimedarbeidere slik at de kan komme med forslag til for eksempel brudepar på hvilken musikk som egner seg i en Humanistisk vigsel. Vil brudeparet ha «Have I Told You Lately», skal vigsleren kunne vite hvorfor den ikke er egnet, og hun skal kunne komme med alternative forslag som passer bedre.

TEKST: Aslaug Olette Klausen

Meninger

PORTRETT

HUMANISMENS IDEER

MENNESKERETTIGHETER

HUMAN ETIKK

BØKER

INFORMASJON

F Kirsti Bergh

Ateist-innmelding

Leder i Unge Høyre, Kristian Tønning Riise, annonserte den 24. august at han ville melde seg inn i Den norske kirke selv om han er ateist. Han synes det er dumt at tros- og livssynssamfunn får så mye penger, og han tenker at hvis flere melder seg inn i kirken, blir det flere å fordele kirkebevilgningen på, og dermed vil alle de andre tros- og livssynssamfunnene få mindre.

– Ateister, ikke meld dere inn, svarer vitenskapsskribent Marit Simonsen i Dagbladet. Hun mener økt innmelding vil føre til økte kirkebevilgninger, mens utmeldinger vil tvinge politikerne til å kutte til kirken, og følgelig til alle de andre tros- og livssynssamfunnene også.

F. Anfinn Pettersen

F. Anfinn Pettersen

EN SYNDENS MANN

Bokaktuelle Bjørn Stærk mener vi har tatt vare på det verste fra kristendommen, og glemt det beste. Ateisten har derfor skrevet en alternativ andaktsbok.

F Finn Olav Jessang

01

Bjørn Stærk (37)

Forfatter, samfunnsdebattant og blogger

Utdannet innen IT og arbeider til daglig som programmerer

Ble kjent som «blåblogger» i 2001. Har fortsatt nettsiden bearstrong.net

Har seinere markert seg som samfunnsdebattant og skribent blant annet hos det konservative tidsskriftet Minerva, og har vært Aftenposten-spaltist fra 2013. Har også skrevet for tidsskriftet Humanist og vært på trykk i Fri tanke.

Har utgitt bøkene *Ytringsfrihet* [2013] i Humanist forlags Pro et contra-serie og *Oppdra folket! - Norge, Sverige og innvandring* [2013] som e-bok hos Trolltekst

T Aslaug Olette Klausen
F Arnfinn Pettersen

– Jeg tror det er viktig at denne boken er skrevet av en utenforstående, en som ikke er kristen. Når kristne skriver om kristendommen, er det for å m isjonere. Jeg kan stå mye friere til å se på hva som er interessant i religionen, og fortelle hva det er som er relevant for oss, sier Bjørn Stærk.

PROGRAMMEREREN, SKRIBENTEN og livssynsnerden har skrevet boken *Jesus* – som kommer ut på Humanist forlag nå i september. Her er Jesus en kvinne ved navn Mona, som går rundt med sitt gamle budskap i Oslo sentrum. Kapitlene er formet som andakter der Mona står for bibelversene, og forfatteren deretter diskuterer religionshistorie på flere plan.

«Den enkleste måten å få de samme ordene til å høres nye ut, er å rive dem helt løs fra det opprinnelige bildet»

– Alle har et bilde av Jesus, i kjortel, med skjegg og sandaler. Når du har hørt de samme fortellingene så mange ganger dør imidlertid historiene. Den enkleste måten å få de samme ordene til å høres nye ut, er å rive dem helt løs fra det opprinnelige bildet.
– På den annen side er det heller ingen grunn til at han ikke skulle være

F Even Gran

03

kvinne. Særlig når du ser hvor viktige kvinner har vært i kristendommens historie, og hvor lite takknemlige kirken har vært for deres bidrag.

– *Det virker som du har en sympatisk tolkning av kristendommen, når man leser boken. Trenger man en vennligstilt tolkning av kristendommen i dag?*

– Det er ikke et mål å være sympatisk. Men jeg forsøker å skrive om de tingene jeg synes er interessante i religionen. Jeg er litt lei av den tradisjonen der folk som skriver om kristendommen utenfra gjør det som et oppgjør med den. Jeg skjønner hvorfor det var slik. Kristendommen var en veldig mektig religion, men det var tilbake i tid, sier han.

– Den gang var den noe man trengte å løsrive seg fra. Man trengte å ta et oppgjør med ulike kirker, og lover som var religiøst betinget. Men det oppgjøret er ferdig. Jeg ville nå se på kristendommen med nye øyne. Noe av

det som er der er bra, noe er dårlig og noe er uinteressant.

I BOKEN BRUKER HAN allegorien *antikvariat* om religionen. I dette antikvariatet står det en mengde ting langs veggene. Noe er ubrukelig, noe er kanskje farlig, men noe er også vakkert eller nyttig til så mangt. I hvert fall formidlet gjennom Stærks ord.

– Målet mitt er ikke å forsvare kristendommen og si at den er bra. Jeg vil ikke sikte så høyt. Men jeg mener det er et utslag av hovmod å være for eller mot en religion. Det er en meningsløs holdning. Det jeg derimot kan gjøre er altså å ta denne vandringen og se hva det er vi som ikke tror kan lære av gode ting.

– *I boken bruker du mye tid på å frem snakke synd. Hvorfor mener du dette er et begrep som er verdifullt også for ikke-troende?*

– På en eller annen måte må vi ha en

01 Bjørn Stærk diskuterer Guds eksistens med prest Per Eriksen under Skepsisuka på Blindern i 2015.

02 Stærks forrige bok på Humanist forlag var *Ytringsfrihet* i Pro et contra-serien. Humanist-redaktør Didrik Söderlind intervjuet Stærk under lanseringen.

mening om lidelsen i verden; om hvor den kommer fra og hva vi eventuelt skal gjøre med den. Da er det ikke så mange svar du kan komme med. Du kan komme med det som en del ideologier sier og mene at lidelsen kommer av uvitenhet: «Vi vet ikke nok og derfor skader vi oss selv og vi skader andre.» Er problemet uvitenhet er løsningen kunnskap.

– Det er et greit svar det. Men det andre svaret er at lidelsen henger sammen med det du og jeg gjør. Det som

01

► er fint med den tilnærmingen er at det setter fokus på hva er det jeg kan gjøre for å gjøre verden til et bedre sted. Det er her vi snakker om synd. Synd er en annen måte å snakke om dette på. Det finnes en riktig måte å leve på, og når vi ikke lever opp til idealet, kommer lidelsen. Jeg tenker at dette er en verdifull måte å se det på.

Stærk understreker at man imidlertid ikke må blande hva vi kaller synd inn i dette. Eksemplet han trekker frem er mange kristnes syn på homofili som synd. I hans syndsforståelse er dette synet et eksempel på synd, fordi det skaper lidelse hos så mange mennesker.

– Jeg vil at vi skal snakke om synd, uten å si hva som er synd. Synd er mer en måte å se verden på.
– *Ser du verden sånn?*
– Kanskje. Mer enn før.

37-ÅRINGEN VAR SELV KRISTEN frem til han

«[J]eg mener det er et utslag av hovmod å være for eller mot en religion. Det er en meningsløs holdning»

var 16 år. Familien tilhørte Den Evangelisk Lutherske Frikirke i Halden. En frikirke ganske lik statskirken, om enn mer konservativ. Han beskriver den som jordnær, uten sterke følelsesmessige utslag eller hallelujarop i kirken. Pastoren i menigheten var også hans far. Hans oppgjør med troen var hva han kaller uten stort opprør.

– I en kort periode var det vanskelig. Men når troen ikke lenger var der, var det bare å ta konsekvensene av det.

I et essay i Aftenposten fra 2012 beskrev Stærk det slik: «Argumentene jeg må ty til for å begrunne en kristen Gud er så kompliserte at alternativet gir mer mening: Det finnes ingen Gud.»

I sofaen hjemme på Tveita, der han møter Fri tanke, forteller han om et fortsatt godt forhold til kristne familiemedlemmer. Et godt forhold som tålte overgangen hans til ateisme. Han omtaler seg selv som heldig, også fordi han ikke har hatt noen problemer med å komme seg videre fra barnetroen.

– Jeg har alltid synes det har vært litt vanskelig å forholde seg til folk som er så bitre på den troen de har forlatt at de bruker all tiden sin på å forklare at alt som er galt kommer fra religionen. Jeg føler at det er et trist sted å ende opp. Man sitter på en måte igjen i fortiden.

F Privat

02

Har du frigjort deg helt så kan du derimot se både positive og negative sider.

– Jeg tror det er lettere å se ting klart når du ikke har altfor sterke følelser knyttet til noe – enten det er gode eller onde følelser. For meg var det ikke noen voldsomt sterke følelser i troen, eller noen bitterhet etter bruddet.

INTERESSEN SOM FØRTE TIL at det nå har blitt en hel bok om kristendommens kanskje mest sentrale skikkelse, har kommet gradvis til ham. Det begynte med en tanke om å skrive noe i sjangeren andakt, med ateistisk fortegn. Så ble det for drøye to år siden til noe mer.

– Det handler kanskje om at jeg forstår bedre at verden består av mye mørke og lidelse. Jeg har både møtt det selv, og sett det hos mennesker jeg kjenner. Vi lever i en tid der vi er så heldige at mange kan leve veldig lenge uten å måtte tenke på noe som er vondt. Da

kommer man ofte til kort når lidelsen etter flere skjermede tiår brått rammer. Man har ikke noe fornuftig å si. Men det opplever jeg at mange religiøse og kristne har. De har et verdensbilde hvor det skjer fæle ting.

Han lener seg frem over bordet, bruker ord som *nåde, frelse og synd*. Store ord han mener vi trenger en ny forståelse av. For eksempel er frelse nært knyttet til det kristne syndsbegrepet. Synderen frelses fra sine synder ved å tro.

– Den frelsen har ikke vi som ikke tror tilgang på. Vi har noen erstatninger, som velferdsstaten og fremskrittstroen. Disse fungerer litt på samme måte som frelse: Når du sitter og bekymrer deg over uretten i verden kommer troen på fremskrittet og redder deg. Man har det fælt, men trøster seg med at verden går fremover og det er bare å roe ned.

– *Tror du på det?*

01 I 2001 var det å være blogger noe helt nytt. Bildeteksten hos Scanpix forteller: «Dataprogrammerer Bjørn Stærk er blogger. En blogger er en som skriver en weblogg, noe midt imellom dagbok og hjemmeside. Med fingrene på tastaturet.»

02 Bjørn Stærk vokste opp i en kristen familie, men det at han er blitt ateist har ikke blitt noe problem for forholdet til familien. Her med bror og søstre i hyggelig lag.

– Nei, egentlig ikke. I hvert fall bare halvveis. Jeg følger på en måte et spor her som jeg vel ikke helt klarer å dra i havn. Jeg mener det er verd å diskutere likevel.

LØFTE FREM SAKER TIL DISKUSJON er noe Stærk har gjort lenge. Han ble kjent som såkalt «blåblogger» tidlig på 2000- ►

► tallet. Det vil si en blogger i borger-journalistikktradisjonen med politisk tilhørighet på høyresiden. I 2012 ble han også tilknyttet Aftenposten, og har skrevet en rekke lengre kommentarartikler.

– Ditt syn på ansvar og skyld, opplever du at det er forenlig med ditt politiske ståsted?

– Delvis. Men jeg forsøker ikke å ha en helt gjennomtenkt overbevisning. Jeg tror man binder seg og blir litt blind, om man skal ha alt til å henge sammen hele tiden. Da kan man ikke tenke noe nytt uten å være redd for hva det vil endre av andre ting. Kanskje det er ting her som ikke stemmer så bra med det jeg mener politisk.

– For eksempel skriver jeg mye om det Jesus mener om medfølelse og veldedighet. Dette er ting som klart heller mot venstre i dagens politikk. Jeg ser i hvert fall mye godt i det Jesus mener om dette, uten at jeg vet helt hvordan jeg skal få alt til å harmonisere, eller passe inn i de politiske prinsippene. Han er en slags moralsk autoritet det er vanskelig å slippe helt unna. Han er ikke en autoritet jeg følger, men en autoritet jeg forholder meg til.

BEHOVET FOR Å UTTRYKKE SEG har Stærk ingen egentlig forklaring på hvor kommer fra. Men igjen omtaler han seg selv som heldig. Han har hatt muligheten til å skrive for offentligheten, ved siden av jobben. Skribent på heltid er imidlertid ikke et alternativ. Han tror

04 Bjørn Stærk tror allmennheten kan ha mye å lære av religiøse moraldebatter på sitt beste.

«[Jesus] er en slags moralsk autoritet det er vanskelig å slippe helt unna»

det ville gjøre at han også måtte skrive om noe som ikke interesserer ham. Og det vil han ikke.

– Nå har jeg friheten til å styre det selv. Nettopp fordi jeg har denne andre jobben. Som heltidsyrke vil det være utenfor min kontroll. I tillegg har du usikkerheten på om det virkelig er penger i å skrive. Og det er jo egentlig ikke det.

– Akkurat nå synes jeg det er mye spennende i energipolitikk og klimændringer. Det har jeg ikke skrevet så mye om ennå, men jeg håper å kunne skrive mer om det fremover. Før skrev jeg endel om innvandringsspørsmål. Men debatten er så betent at det ikke er noe gøy å delta. Folk gjentar seg selv om igjen og om igjen. Jeg føler jeg har sagt mitt og føler meg ferdig med den inntil videre. Jeg forsøker heller å finne ting vi snakker mindre om enn vi burde.

– *Snakker vi for lite om livssyn?*

– Det er i hvert fall ikke noe de fleste tar så veldig alvorlig. Men det er en del av historien vår. Hvis vi ikke forstår hvor vi kommer fra, ender vi opp med å gjøre mange av de samme tabbene om igjen. Norsk moraldebatt om rett og galt, og når noen har gjort noe fælt, ender ofte med å bli litt fanatiske. Man gjentar mange av de samme tabbene som religiøse på sitt verste har gjort.

– Jeg tror vi kan ha mye å lære av religiøse moraldebatter på sitt beste. Debattene hvor mye av nyansene kommer frem. Hvis vi hadde snakket mer om og forstått religioner bedre,

kunne vi kanskje snakket om rett og galt på en mer nyansert måte også.

HANS SISTE ARTIKKEL om innvandring var for øvrig preget av arbeidet med denne boken. Det var en tekst som pekte mot «å trekke ting ned litt på bakken og ikke bare snakke om de store abstrakte ideene, men å se på hva ting betyr for mennesker.»

– Det har kommet så mye ulykke ut av at folk har for høyt ambisjonsnivå. Folk mener de har rett og vil ha hele verden til å leve sånn som dem. Jeg kan fortsatt tenke at jeg har rett, og at din måte å leve på gjør deg ulykkelig. Men jeg må ikke være så ambisiøs at jeg tror at jeg kan tvinge deg til å bli som meg mot din vilje. Det blir katastrofe.

– *Trenger vi et bedre rammeverk for moralske spørsmål i dag?*

– Ja, det tror jeg. Jeg tror ofte at vi har tatt vare på noen av de verste sidene av kristen moraltenkning og lagt bort de beste. Vi har tatt vare på de mest fanatiske sidene, som i troen på at «jeg er et godt menneske, og du er en synder og verden er svart/hvit». Og så glemmer vi de mer nyanserte tingene rundt det å forsøke å bli bedre mennesker. Jeg vil ikke foreslå noe nytt rammeverk, eller noe nytt livssyn som skal ta over. Men jeg tenker at det er verdt å se på de kristne ideene om dette, sier ateisten.

– Jesu ord om å dømme treet etter fruktene har lenge vært min favoritt av alt som står i bibelen. Om du tenker litt mer på det, kan du gjøre det til grunnlag for en mye bedre måte å snakke om religion og politikk på. I stedet for å hamre hverandre i hodet med ideer, kan vi forsøke å illustrere ideene, og leve dem ut, og gjennom det vise andre at det vi mener er noe som fungerer, det er noe som gjør oss lykkelige og gjør verden til et bedre sted. En slik løsning vil løse opp i mange meningsløse konflikter.

Han var monarkist på sin hals med forakt for de brede massenes dumskap, men samtidig en forkjemper for ytringsfrihet, religionsfrihet og toleranse. Voltaire var opplysningstidens stjerne.

OPPLYSNINGSTIDENS STRIDBARE KJENDISTENKER

10 sentrale tenkere for humanismen

Selv om sekulær humanisme er en ung «isme» historisk sett, har den en intellektuell arv som går helt tilbake til antikken. I denne artikkelserien presenterer filosof **MORTEN FASTVOLD** ti tenkere bak noen viktige ideer som humanismen har gjort til sine egne. Illustrert av **SIRI DOKKEN**.

Hvis det er én tenker som gjerne forbindes med sekulær humanisme, er det Voltaire. Han ble allerede i sin samtid utropt til «**Opplysnings-tidens** stjerne», mye på grunn av sin evne til å iscenesette seg selv i datidens gryende offentlighet. I ettertid er han blitt tatt til inntekt for alt som er frisinnet og fremskrittssvennlig og bra, enten han har ment det eller ei. Dermed fremstår Voltaire som en heller uklar størrelse, til tross for at han er like ikonisk for humanister som Karl Marx er ikonisk for sosialister.

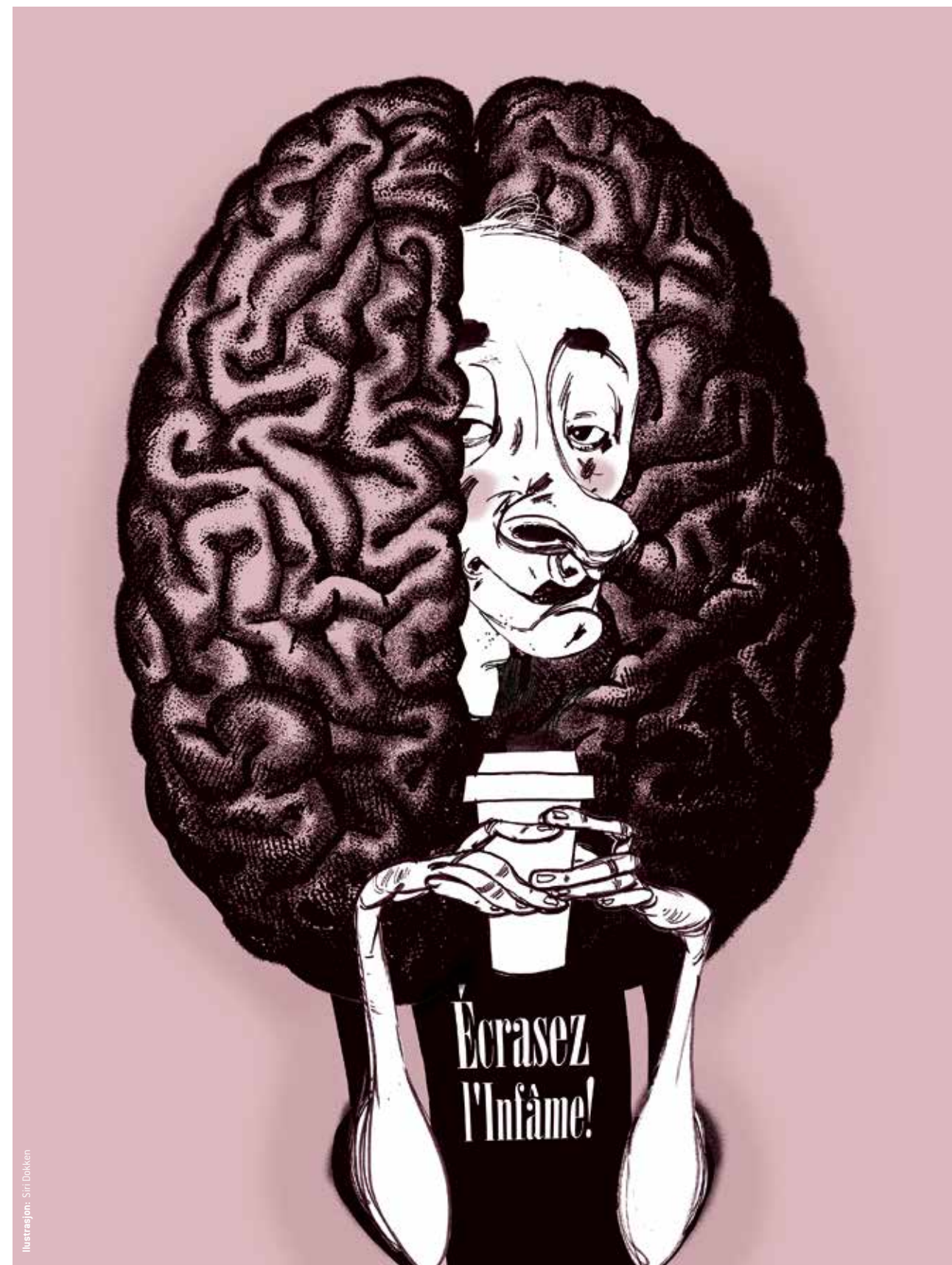
Voltaire hylles rettmessig som en forkjemper for ytringsfrihet, religionsfrihet og toleranse, selv om han aldri skrev den setningen han er blitt mest kjent for, nemlig at «Jeg er dypt uenig i det du sier, men vil kjempe til min død for din rett til å si det» (den var det i stedet en av hans kommentatorer som formulerte). Men ateist var Voltaire ikke, selv om han langet ut mot organisert religion. Og han var ingen demokrat, slik man også gjerne tror. Han var monarkist på sin hals, og med en stor og nå politisk ukorrekt forakt for de brede

massers dumhet og manglende evne til å ha politisk ansvar.

VOLTAIRE BLE FØDT I 1694 som sønn av en jurist, og fikk navnet Jean-François Marie Arouet. Voltaire er et kunstnernavn han tok som ung mann, etter å ha gjort suksess med tragedien *Ædipe*, basert på den greske myten om kong Ødipus. Dikter var det Jean-François ønsket å være, og da en viderefører av klassisistiske idealer som Racine og andre av sekstenhundretallets storheter hadde knesatt. Han var ambisiøs og ville opp og fram, og diktning i «høyverdige» genre som poesi og tragediedramaer ga talentfulle menn av folket innpass i de høyere sirkler. Ellers var Frankrike på «solkongen» Ludvig XIVs tid (han regjerte fra 1643 til 1715) et svært klassesdelt samfunn med lite sosial mobilitet.

At Voltaire skrev en lang rekke tragedier og dikt, samt et knippe komedier, og at det var dette som gjorde ham rik og berømt, kommer nok som en overraskelse på alle de som kun forbinder Voltaire med opplysningstid og bitende kritikk av maktmennesker med og uten prestekjole. Det mange heller ikke vet, er at Voltaire også slo seg opp som «historiograf» ved kong Ludvig XV's hoff. En historiograf skrev verker til kongens behag, uten smålige hensyn til vår tids normer for etterrettelig historieskriving. Like fullt vakte Voltaires historiografiske verker oppmerksomhet og ble mye lest.

HER KUNNE HISTORIEN om Voltaire som karrieremann ha fått en lykkelig slutt, hadde det ikke vært for én svakhet: Han var overhodet ►

Illustrasjon: Siri Dokken

VOLTAIRE

(1694–1778)

Fransk dikter, først og fremst kjent som opplysningsfilosof og forkjemper for ytringsfrihet og religionsfrihet og toleranse.

Tidligere presentert:

Sokrates
William av Ockham
Francisco Petrarca
Thomas Hobbes
Baruch Spinoza

«Voltaire sa om det å skrive: Man må uttrykke seg kortfattet og litt saftig, for ellers faller leseren av lasset»

► ikke diplomatisk anlagt og raljerte gjerne over kollegaer og andre han fant dumme eller var uenig med. Kritikkk talte han dårlig, og han tok grusomt til motmæle mot dem som mente å ha funnet feil og svakheter ved det han hadde skrevet. Dermed gjorde han seg etter hvert upopulær ved hoffet i Versailles, og senere ved prøysserkeiseren Fredrik IIIs hoff. Det samme gjentok seg i Paris’ fasjonable salonger av velutdannede aristokrater og bedrestilte borgere. Til slutt så han ingen annen utvei enn å bosette seg et godt stykke unna hovedstaden. Det gjorde han på fasjonabelt vis ved å kjøpe seg et lite grevedømme ved navn Ferney, like ved grensen mot Sveits. Der levde han resten av sine dager (med unntak av de siste månedene av sitt liv, da han vendte tilbake til Paris) og ble en eneveldig patriark for menneskene som bodde der.

Faktisk er det først etter at han hadde rundet de seksti og var blitt greve av Ferney at Voltaire ble den Voltaire han i dag huskes som. Her skrev han en mengde brev og pamfletter, samt et knippe satiriske fortellinger, helt til han ble over åtti (han døde 84 år gammel i

1778). Bare denne siste perioden av Voltaires forfatterskap fyller mange bind av hans samlede verker, som ennå ikke er ferdig redigert. Ferneys beliggenhet like ved Sveits var ikke tilfeldig valgt, for

derfra kunne han raskt flykte over grensen hvis myndighetene ville slå kloa i ham. I Sveits var det langt høyere under taket for dissidenter enn i det overveiende katolske, og etter hvert heller bakstreverske, Frankrike.

VOLTAIRE GJORDE SEG imidlertid bemerket som opplysningsfilosof lenge før den tid. I 1726 førte en krangel med en adelsmann til at Voltaire dro i selvvalgt eksil til England, der han ble i to år og fikk en rekke impulser. Han ble kjent med Isaac Newtons nye fysikk, som han fattet stor interesse for, og senere populariserte i et verk som fikk stor utbredelse i gamlelandet. Newtons egne skrifter var altfor kronglete skrevet for den interesserte allmennhet, og var dessuten på latin. Historien om Newton som ser et eple falle fra treet, og dermed får sin store aha-opplevelse, kan vi takke Voltaire for.

Som Voltaire sa om det å skrive: Man må uttrykke seg

1 Opplysningstiden

Samlebetegnelse for en intellektuell bevegelse i tiden mellom den engelske (1688) og den franske revolusjonen (1789), en bevegelse som fremhevet fornuften som rettesnor i alle tilværelsens forhold. Det startet med det nye vitenskapelige verdensbildet som tok form på 1600-tallet, og bevegelsen blir også ofte betegnet fornuftens eller rasjonalismens tidsalder.

{Kilde: Store Norske Leksikon}

kortfattet og litt saftig, for ellers faller leseren av lasset. Han skrev nemlig ikke for universitetsprofessorer og lærde humanister, men for et stadig større publikum av aristokrater og velhavende borgere. Voltaire så klart at slike halvstuderte røvere var blitt en faktor å regne med, siden de utgjorde en gryende offentlig opinion. Det var dem de første tidsskrifter var myntet på, samt det som skulle bli opplysningstidens storverk: *encyklopedien*, der Voltaire bidro med flere artikler.

Også filosofen John Lockes tanker fikk Voltaire stor sans for under sitt englandsopphold – både fordi Locke forfektet toleranse og religionsfrihet, og fordi han utfordret de rådende forestillinger om medfødte ideer. Locke var empirist og mente at all kunnskap må kunne tilbakeføres til sansning. De forhold som ikke kan knyttes til sanseerfaring, kan vi heller ikke si noe sikkert om. Dette underbygde Voltaires skeptiske grunnholdning, som tilsa at ingen sannheter må tas for gitt, men at alt må undersøkes kritisk og fordomsfritt.

Mens Voltaires fremstilling av Newtons fysikk passerte sensuren, var hans tanker av filosofisk art langt mer brennbare. I Frankrike var et ikke altfor opplyst enevelde og hevdvunnen katolisisme stadig normen.

Voltaire opplevde derfor å få flere av sine filosofiske verker forbudt – noe som bidro til å gjøre dem enda mer interessante i dannede kretser. Piratutgaver av forbudte bøker florerte, og gjorde det etterhvert så vanskelig å beslaglegge dem at ordningen med boksensur ble mer og mer fåfengt. Faktisk var det å få et skrift forbudt og offentlig brent, samt en og annen bokselger satt i gapestokk, blitt til den beste markedsføring man kunne få!

SOM OPPLYSNINGSTIDENS FØRSTE og største stjerne forble Voltaire moderat i sin filosofiske livsanskuelse, til forskjell fra den nitten år yngre Denis Diderot og andre encyklopedister som var filosofiske materialister og beinharde ateister. Selv om Voltaire i sine eldre år brukte mye tid og krefter på å kritisere maktmisbruk og dumskap og intoleranse i den katolske kirken, tilbakeviste han alle anklager om ateisme. Han trodde oppriktig på en skapergud, og mente til og med at troen på en straffende guddom i etterlivet er nødvendig for å holde de uopplyste masser i tømme. Ellers ville folk flest bare følge sine lyster og ikke frykte konsekvensene av sine handlinger. Det er i denne forbindelse Voltaire skrev at hvis Gud ikke fantes, ble vi nødt til å finne ham opp.

Men noen gud som følger med på menneskenes gjøren

2 Hugenotter

Religiøs minoritet i Frankrike, en kristen reformert bevegelse som etter hvert ble overveiende kalvinistisk fra midten av 1500-tallet. Ble utsatt for forfølgelse fra den katolske makten i lange perioder, avbrutt av perioder med lovfestede rettigheter. Nedslaktingen av en hel hugenottmenighet i 1562 ga støtet til over 30 år med krig mellom hugenotter og katolikker, og på 1600-tallet emigrerte mange hugenotter på grunn av forfølgelsene. De fikk først fulle borgerrettigheter etter den franske revolusjon i 1789.

{Kilde: Store Norske Leksikon}

og laden, og som griper inn i historiens gang når han finner grunn til det, slik Bibelen beretter om, trodde Voltaire ikke på. Noe som befestet en slik oppfatning, var et forferdelig jordskjelv som rammet Lisboa i 1755. Der omkom titusener av mennesker av skjelvet og en etterfølgende tsunami, og det var vanskelig å forstå hva galt Lisboas heller gudfryktige innbyggere hadde gjort for å fortjene en slik kollektiv straff. Voltaire hevdet at jordskjelvet var en blott og bar naturkatastrofe, uten dypere mening av teologisk art.

Hele universets skapergud måtte rett og slett ha trukket seg tilbake etter utført dåd, og latt verden seile sin egen sjø. Følgelig ble det meningsløst å bale med «det ondes problem» – om hvordan det kan ha seg at en god og allmektig gud har skapt en verden med så mye lidelse og ondskap. Velkjent er Voltaires harselas over synspunktet om at Gud tross all lidelse har skapt den beste av alle mulige verdener, som den tyske filosofen Gottfried Leibniz

«Med sitt sterke engasjement (...) blin- ket Voltaire ut kirkelig dumskap, intoleranse og maktmisbruk som opplysnin- gens erke-fiende»

tilbake, kalles deisme, og kom på moten i syttenhundretallets dannede kretser. Deisme ble følgelig en elite-religion, som angivelig var en «naturlig religion» ved å springe ut av fornuften og verken trenge presteskap eller dogmer eller hellige skrifter. På et sunt skeptisk vis skulle man avsløre fordommer og dogmer og nedarvede vaner, og slik få en opplyst forståelse av hvordan verden hang sammen, og hva som var etisk rett og galt.

Ut fra sin deisme aksepterte Voltaire gudsbeviset om den første beveger – at det logisk sett må ha vært en kraft utenfor skaperverket som har satt det hele i gang. Og han aksepterte gudsbeviset ut fra design – at den finurlige oppbygningen av alt ►

hadde fremholdt. I sin mest kjente fortelling, *Candide* (utgitt i 1759), lar Voltaire skikkelsen doktor Pangloss si dette igjen og igjen, selv om alt går ytterst dårlig, både med ham selv og med hans elev Candide (som betyr «troskyldig» på fransk).

TROEN PÅ EN SKAPERGUD som har trukket seg

► som eksisterer, ikke kan ha fremkommet ved tilfeldigheter. Som han selv formulerte det: Finner vi noe så sinnrikt utformet som ei klokke i naturen, innser vi straks at den ikke kan ha skapt seg selv, men må være lagd av en urmaker. På tilsvarende vis må alt som eksisterer, ha vært skapt av en himmelsk urmaker.

Her var Voltaire et barn av sin tid. Han trodde, slik de aller fleste andre, at dyre- og planteartene hadde holdt seg uforandret siden skapelsen.

SOM GREVE I FERNEY fremsto Voltaire for alvor som den lille manns forsvarer mot kirkelige og statlige maktovergrep. I 1762 ble en **hugenott** ved navn Jean Calas henrettet på grusomste vis i Toulouse for å ha myrdet sin egen sønn. Calas' voksne sønn var blitt funnet hengt, og siden selvmord var en alvorlig forbrytelse, forsøkte faren å bortforklare dette. Med det resultat at han selv ble anklaget for å ha drept sønnen, angivelig for å hindre ham i å konvertere til katolisismen.

Det åpenbart urimelige i en slik anklage, og den summariske rettssaken som fulgte, fikk Voltaire og andre til å mene at her hadde det skjedd et justismord. Fordommene mot en religiøs minoritet hadde vist sitt stygge ansikt – og det kunne ikke tåles. Voltaire satte derfor i gang en kampanje for å få Calas renvasket posthumt. Han skrev brev på brev til ulike instanser, helt til han lyktes og dommen ble opphevet. Dette anså han som en seier for menneskeverdet, siden det var utålelig at staten, hvis oppgave der er å beskytte enkeltindividet, i stedet

brukte sin makt til å undertrykke og drepe det.

Med sitt sterke engasjement i denne og lignende enkeltsaker blinket Voltaire ut kirkelig dumskap, intoleranse og maktmisbruk som opplysningens erkefiende. «*Écrasez l'Infâme!*», «Knus Den infame!», ble da hans slagord. «Den infame» var organisert religion i det store og hele, og ikke bare katolisismen, fordi den uvilkårlig ble dogmatisk og fordummende og undertrykkende.

Det var også i Ferney at Voltaire skrev *Candide* og de fleste andre satiriske fortellinger som i ettertid har sikret ham en plass på parnasset. Dette er en skjebnens ironi, i og med at slike fortellinger hadde lav status i hans samtid og ikke var dem han ville huskes for. Så gikk det likevel slik, mens hans «høyverdige» tragedier og dikt og filosofiske og historioGRAFISKE verker ikke har tålt tidens tann.

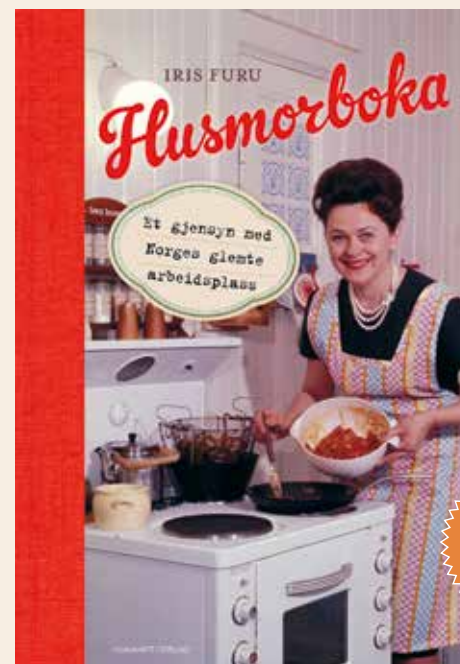
I stedet er det Voltaire som en samvit-tighetens røst som fikk hans stjerne til å skinne også i ettertid. På sitt aristokratiske frimodige vis personifiserer han her vår hjemlige dikter Arnulf Øverlands dypt humanistiske bud om at «Du må ikke tåle så inderlig vel / den urett som ikke rammer deg selv».

Videre lesetips

Litteraturviteren og forlagsredaktøren Camilla Kolstad Danielsen har skrevet en høyst lesverdig bok med tittelen *Opplysningens stjerne*. Voltaire 1694—1778, utgitt på Humanist forlag i 2014. Min artikkel står mye i gjeld til hennes fremstilling, som er beregnet på allmennmarkedet.

Voltaires i ettertid mest kjente bok, *Candide*, har kommet i flere norske oversettelser, og bør være obligatorisk lesning for humanister. Siste skudd på stammen er en helt fersk utgivelse på Bokvennen forlag, med tittelen *Candide, eller Optimismen*.

For de som primært er interessert i Voltaire som opplysningsfilosof, og i opplysningstiden i det store og hele, anbefaler jeg den britiske historie- og statsvitenskapsprofessoren Anthony Pagdens lærde verk *The Enlightenment and why it still matters*, Oxford University Press, 2013.

Utgis
medio
oktober

Vi husker henne godt: Det lune fanget, stabelen med vafler, å bytte gardiner til jul. Formiddagsbesøk, solen inn gjennom de rene vinduene, en svak eim av grønnsåpe. En bestemor, en oldemor, en tante et annet sted i landet.

Men tenkte vi noen sinne over at de var på jobb? At forkleet til bestemor var et arbeidsantrekk? På det meste var over halvparten av kvinnene i Norge husmødre. De jobbet i hjemmet for å gi omsorg til andre, og tok ikke ut hverken lønn eller særlig mye ferie.

Iris Furu

HUSMORBOKA.

ET GJENSYN MED NORGES GLEMTE ARBEIDSPASS

Kr 277

Utgis
medio
september

Fjorten mennesker beskriver hverdagen med posttraumatisk stress. Noen har akkurat opplevd det vonde, for andre ligger det år tilbake. Noen har blitt utsatt for gjentatte overgrep, andre har opplevd terror på nært hold. Noen har mistet barna de ventet, andre sønnen som snart ble voksen. Grunnen de står på, vakler. Her viser de hvordan tiden etterpå kan oppleves.

Kristin Lilletvedt Strøm (red.)

TIDEN ETTERPÅ. HISTORIER OM POSTTRAUMATISK STRESS

Kr 277

www.humanistforlag.no

LIK HUMANIST FORLAG PÅ

OG FØLG OSS PÅ

Jeg ønsker å bestille stk *Å sette verden i brann* á kr 277 for HEF-medlemmer (fullpris kr 369)
Jeg ønsker å bestille stk *Såpass må du tåle* á kr 277 for HEF-medlemmer (fullpris kr 369)
Jeg ønsker å bestille stk *Det usynlige universet pocket* á kr 127 for HEF-medlemmer (fullpris kr 169)
Jeg ønsker å bestille stk *Når livet er kjipt pocket* á kr 112 for HEF-medlemmer (fullpris kr 149)
Jeg ønsker å bestille stk *Husmorboka* á kr 277 for HEF-medlemmer (fullpris kr 369)
Jeg ønsker å bestille stk *Tiden etterpå* á kr 277 for HEF-medlemmer (fullpris kr 369)

NAVN:

ADRESSE:

POSTNR./STED:

E-POST:

UNDERSKRIFT:

Humanist forlag AS
Svarsending 1039
0090 Oslo

01

Velge og vrake blant menneskerettighetene?

Innebærer det å basere sine verdier på menneskerettighetene at man bare har valgt bort de religiøse dogmene til fordel for et knippe sekulære? Eller kan man velge hvilke man vil følge?

Hva er menneskerettigheter?

Leder for Menneskerettighetsakademiet, **Lillian Hjorth**, skriver om problemstillinger knyttet til menneskerettighetene. Send gjerne spørsmål til: **lillian@mr-akademiet.no**

«Når Human-Etisk Forbund i sine vedtekter konstaterer at 'i det humanistiske livssyn inngår en forpliktelse overfor menneskerettighetene', har det konsekvenser. Vi kan ikke velge oss ut de menneskerettighetene vi liker og ignorere resten.»

Denne kommentaren på Human-Etisk Forbunds Facebook-side er interessant. For avsenderen har vel et poeng? Vi kan vel ikke velge og vrake blant rettighetene; for eksempel støtte opp om barnas, men ikke homofiles, rettigheter? Skal paragrafen ha mening må vi vel binde oss til «hele pakken»? På den andre siden, dersom vi automatisk godtar alt av erklæringer, konvensjoner, tilleggsprotokoller og beslutninger fra FN, Europarådet og andre organisasjoner, blir ikke rettighetene nærmest som religiøse dogmer? «*Human rights are almost a form of religion in today's world. They are the great ethical yardstick that is used to measure a governments treatment of its people*», skriver Andrew Heard, en av flere som stiller spørsmål ved utviklingen.

I HJERTET AV HUMANISMEN finnes rasjonalitet og kritisk tenkning. Menneskerettighetene bør også underlegges slike vurderinger. Består de ikke testen, bør de justeres eller avfeies. Men hvordan vurderer man menneskerettighetene i forhold til hverandre? Hva menes? Et startsted

kan være å gå tilbake til FNs Verdenserklæring om menneskerettighetene (1948) – utgangspunktet for dagens internasjonale menneskerettighetssystem. Om man mener alvor med rettighetene, må man støtte denne. Man er da enig i kjerneverdiene som sier at alle har det samme menneskeverd, at ingen skal diskrimineres og at statene skal respektere rettighetene som listes opp.

Et fundamentalt poeng er at de ulike menneskerettighetene er gjensidig avhengige. De komplementerer hverandre og representerer *et hele*. Å velge ut noen og vrake andre, vil dermed undergrave hele ideen. Man kan ikke bejae tros- og livssynsfriheten på den ene siden og godta tortur eller nekte folk ytringsfrihet på den andre. For å få statene til å virkeliggjøre idealene, vedtok FN i 1966 *Konvensjonen om sivile og politiske rettigheter og Konven-*

«*Et fundamentalt poeng er at de ulike menneskerettighetene er gjensidig avhengige*»

anbefales ikke.

Det internasjonale menneskerettighetssystemet har utviklet seg mye siden 1948. I dag finnes et stort antall erklæringer, konvensjoner, tilleggsprotokoller og retningslinjer. Sårbare grupper som kvinner, barn, funksjonshemmede og andre har fått egne avtaler og oppfølgende mekanismer. Europarådet, Den afrikanske unionen, Den arabiske liga og andre organisasjoner har utviklet regionale dokumenter og systemer. Et element som gjør bildet mer uoversiktlig, er at det ikke bare er stater som bestemmer hvordan artiklene i konvensjonene skal tolkes,

sjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, som begge er juridisk forpliktende. I likhet med Verdenserklæringen representerer også disse avtalene et hele. Statene kan reservere seg fra enkelte artikler, men det bør bare skje unntaksvis og

01 Retten til ikke å leve ut sin legning og ikke bli diskriminert på bakgrunn av den er del av Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen i dag, men var ikke med da den ble vedtatt i 1950.

men ekspertorganer og domstoler. FNs barnekomité tolker *barnekonvensjonen* mens *Den europeiske menneskerettighetsdomstolen* avgjør hvor langt Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen skal strekke seg.

FLERE HAR YTRET SEG KRITISK til at normene på denne måten utvikler seg utenfor statenes demokratiske kontroll. Jussprofessor Hans Petter Graver sa det slik: – *Det er sider ved menneskerettighetsutviklingen i domstoler og ekspertorganer som bringer tankene hen mot trollmannens læregutt: Her er krefter sluppet løs som vi ikke har kontroll over.*

Det å stille spørsmål ved hva som ►

01

➤ bør støttes og ikke, er derfor relevant. I vurderingen kan det være greit å huske på at menneskerettigheter er svar på konkrete menneskers problemer, og at det må praktisk politikk og gode beslutningsprosesser til for å sette ideer ut i livet. Det at Europadomstolen, på bakgrunn av ny kunnskap og holdninger, fortolker hva som bør omfattes av Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen, er mer effektivt enn at statene skulle reforhandle avtalen hvert år. Slik blir avtalen et levende instrument tilpasset sin samtid.

Psykisk tortur og homofili er eksempler på forhold som omfattes i dag, men som ikke var det i 1950 da den ble vedtatt. Det menneskerettslige vernet utvides også når FN og Europarådet utvikler nye avtaler. Når sårbare grupper som migranter, barnesoldater, voldsofre og andre får egne mekanismer, blir situasjonen for gruppene styrket. Det er også bra at organisasjoner på andre kontinenter utvikler egne dokumenter. Regionale initiativer har ofte større legitimitet enn de som kommer fra det globale nivået. Alt dette fører til

«Det menneskerettslige vernet utvides også når FN og Europarådet utvikler nye avtaler»

at ny politikk skapes og virkeligheten endres.

SELV OM UTVIKLINGEN ser positiv ut, bør alltid nye avtaler og beslutninger vurderes kritisk. For ikke alt bør godtas. Lakmustesten må være å gå tilbake til kjerneverdiene. Uten menneskeverdet, likeverdet og ikke-diskrimineringsprinsippet, vil byggverket falle. Det er da også på dette grunnlaget at *Kairo-erklæringen om menneskerettigheter i islam*, blir avvist av så mange. Erklæringen, som ble vedtatt i 1990 av de 53 medlemslandene i organisasjonen Den Islamske Konferanse, er basert på islamsk sharia-lovgivning. Erklæringen støtter ikke opp om religions- og livs-

01 Barnekonvensjonen ble vedtatt i 1989, men i Burkina Faso er fortsatt 60 prosent av alle barn mellom 5 og 17 år i en eller annen form for arbeid.

synsfriheten og diskriminerer kvinner og ikke-muslimer. Det er selvsagt *mulig* å si seg uenig i at menneskeverdet, likeverdet og ikke-diskrimineringsprinsippet må være på plass for at noe skal kunne kalles menneskerettigheter, men det gir ikke videre mening. For akkurat som man må ha vann for å svømme og kuldegrader for å få snø, er menneskeverdet selve forutsetningen for menneskerettighetene.

Utbredelsen av menneskerettighetene viser at de har blitt et foretrukket verdisett og en modell for samfunnsendring verden over. Men som alle gode prosjekter, må de følges med på og justeres ved behov. For å sikre dem fortsatt legitimitet, er det derfor viktig at folk har kunnskap og at de engasjerer seg i diskusjonene.

*Det er ei mørk og klar natt
Eg er ute og ser på
stjernehimmelen
som er så langt vekke*

*Eg kunne tenkja meg
å roker med røynda
for å sjonglera med
ein spiralgalakse*

*Men så legg eg handa
på hjartet mitt
og tenkjer at det er jo
fantastisk det som er
verkeleg òg*

Eg kan leika med livet

Bent Eia, *Me veks i spora våre*
(Commentum forlag 2016)

«Nudging» er små dytt som gjør det lettere for oss å ta de gode valgene. Men er det etisk å manipulere folk til å gjøre det som er rett?

ET PUFF I RIKTIG RETNING

T Norunn Kosberg, filosof og forfatter

Tenk deg at du for å få førerkort må krysse av om du ønsker å være organ-donor eller ikke. Du må sette et kryss i enten ja-boksen eller nei-boksen. Slik blir du bedt om å ta stilling til et spørsmål mange gjerne skyver foran seg og ikke orker å ta stilling til. I den amerikanske staten Illinois må alle som skal få eller fornye førerkortet gjøre nettopp dette. Ingen blir tvunget til å være organdonor, men når myndighe-tene ber folk om å krysse av ja eller nei, fungerer det som et dytt til å ta aktivt

stilling til et vanskelig spørsmål. Resul-tatet er at flere melder seg som donor, i Illinois har om lag femti prosent av befolkningen registrert seg, og flere liv blir antageligvis spart. Slike små tiltak (uten tvang) kalles «nudging». «Nudging» kan oversettes med forsiktig dytting eller påvirkning.

Mye av nudgingen vi blir utsatt for foregår på et for oss på ubevisst nivå. Hotellkjedene har skjont at mindre tallerkener på hotellfrokostene gjør at folk forsyner seg med mindre mat, og det blir reduksjon i matsvinn.

I NORGE HAR MYNDIGHETENE lenge drevet med nudging-tiltak for å fremme en sunnere livsstil. For eksempel vet myndighetene at hylleplassering har mye å si for hva vi kjøper. Forsiktige dytt i form av bevisst vareplassering kan rydde unna usunne fristelser som er negativt for folkehelsen. Vi mennesker er svake i den forstand at vi påvirkes av følelser og impulser. Ligger det en pakke med fristende smultringer rett ved kassa i dagligvarebutikken, kan disse fort havne i vår handlevogn mot bedre ➤

01 Det å gjøre tobakk vanskelig tilgjengelig i butikken, er en form for nudging fra myndig-hetenes side for å forbedre folkehelsen.

► vitende. Ser vi derimot pakker med knaskegulrøtter og sukkererter når vi står i kassakø, er det gjerne disse som havner i handlekurven. Hva vi kjøper og konsumerer kan altså i en viss grad styres, og det visste myndighetene da de bestemte at det ikke lenger skal være synlige tobakksprodukter i butikkene.

Nudging-tiltak bygger kanskje på erkjennelsen av at vi mennesket ikke er så rasjonelle som vi liker å tro. Vi handler ikke alltid i tråd med den kunnskap vi har om hva som er gode og fornuftige valg. For å endre adferd trengs ofte mer enn informasjonskampanjer og kunnskap.

«**DEN SOM VET DET RETTE** gjør det rette» var en utbredt tanke blant antikkens filosofer. I virkeligheten er det ofte at vi vet hva som er rett, men likevel gjør noe helt annet. Fenomenet er innenfor filosofien kjent som *viljessvakhet*, og kan illustreres med et sitat hentet fra Paulus brev til romerne: «For jeg gjør ikke det gode som jeg vil, men det onde som jeg ikke vil, det gjør jeg.» (Rom 7:19). Mange filosofer har vært opptatt av dette fenomenet, fordi de vil finne en forklaring på at mennesker ofte handler irrasjonelt, at de gjør noe annet enn det de oppfatter som riktig og rasjonelt. Forestillingen om det rasjonelle mennesket som handler analytisk og til sitt eget beste ser ut til å være en illusjon. Det ser altså ut til at vi trenger etiske dytt.

Paternalisme kalles det når en instans over deg bestemmer hva som er til ditt eget beste, uavhengig av hva du selv ønsker. Ordet kommer av pater (= far), og betegner faderlig omsorg og kontroll. Far vet hva som er best for deg når du ikke vet det selv – kanskje en provoserende tankegang for frihetselskende humanetikere som mener at enhver bør ta egne valg. For hvem skal definere hva som er rett for den enkelte? Når går myndighetenes innblanding for langt og blir ren manipulasjon? Kritikere spør om ikke myndighetenes innblanding krenker enkeltindividets autonomi eller integritet. Kan innblanding forsvares hvis det øker folks velferd? Vi liker ikke

«Kritikere spør om ikke myndighetenes innblanding krenker enkelt-individets autonomi eller integritet»

paternalisme fordi enhver bør være fri til å ta egne valg. Samtidig trenger vi hjelp til å ta de gode valgene. Hvis vi skal oppnå det vi egentlig vil, trenger vi kanskje små dytt i riktig retning.

HUMANISMEN ER OPPTATT av at mennesket er *autonomt*. Etymologisk kommer ordet av gresk auto = selv, nomos = lov, altså selvlovgivende eller selvbestemmende. I sekulær tradisjon brukes begrepet om friheten fra ytre (herunder religiøse) autoriteter. Kritikere har imidlertid hevdet at det innenfor sekulære kretser legges for stor vekt på enkeltindividets autonomi og påpeker at det er en del problematiske sider ved dette. Et viktig spørsmål er om plikten til å redde liv skal overstyre prinsippet om respekt for den individuelle autonomi.

Skjult plassering av tobakksprodukter i butikken kan kalles «myk paternalisme»; det er fortsatt opp til hver enkelt om de ønsker å kjøpe tobakk, den er bare ute av syne.

Mens røykeloven, som forbyr innendørs røyking på offentlige steder og arbeidsplasser, kanskje kommer i kategorien «hard paternalisme»; man anser røyking som en så skadelig praksis at individets frihet begrenses ved bestemmelser om hvor det kan røykes. Det gjelder kanskje å finne den riktige balansen mellom å respektere individenes autonomi og selvbestemmelse på den ene siden, og påvirke for å redusere sykdom og styrke folkehelsen, noe

som kan redde liv, på den andre siden. I Norge, hvor vi har et offentlig helsetilbud, er det kanskje lettere å argumentere for at myndighetene legitimt kan legge seg opp i våre valg, siden de som røyker og lever usunt belaster fellesskapet med sine dårlige valg. Vi aksepterer mange former for paternalisme: at det er påbudt å bruke hjelm når man kjører motorsykkel er lite kontroversielt i dag. Men vi tenker kanskje at myndighetene blander seg for mye hvis det blir påbudt med hjelm for syklistere?

Mindre kontroversielt enn dytt utenfra er at vi kan nudge oss selv for å klare å nå målene våre. Vi er jo selv vår verste fiende når det gjelder fristelser og distraksjoner. Velkjente tips er å sette treningsbagen ferdig pakket rett ved utgangsdøra, ikke ha potetgullposer i huset, lage avtale med banken om automatisk trekk til Leger uten grenser, og for å unngå tvangsmessig sjekking av telefonen kan vi få hjelp fra en funksjon på iPhone som gjør skjermen grå, det finnes dessuten apper som skrur av nettilgangen på telefonen eller datamaskinen din for en bestemt tid slik at du kan få gjort noe mer fornuftig enn å se på kattevideoer eller lese nettaviser. «Self-nudging» kan ikke kalles paternalisme, siden det ikke er noen som pådytter deg sin versjon av hva som er «riktig». Du hjelper deg selv å bli den utgaven av deg selv som du ønsker. Når vi vet at vi trenger dytt for å gjøre det rette, gjør vi lurt i å benytte oss av slike dyttemekanismer. Ved å ta i bruk «self-nudging» erkjenner vi at vi ikke alltid klarer å handle ut fra det vi mener er riktig og rasjonelt.

Tips for videre lesning

Richard H. Thaler, Cass R. Sunstein: *Nudge: Improving Decisions about Health, Wealth, and Happiness* (2008)

Halpern, David: *Inside the Nudge Unit: How small changes can make a big difference* (2015)

VI SOM IKKE KOMMER TIL HIMMELEN

Håkon og Tor Edvin Dahl

[Z-forlag, 2016]

De valgte livet

Vi som ikke kommer til himmelen er en viktig og opprivende skildring av livet i en menighet – og av veien ut av den.

Begge brødrene Dahl er kjente personligheter: Håkon er organist, men var i mange år journalist NRK, med kirke- og livssynsstoff som spesialfelt. Tor Edvin har skrevet et betydelig antall bøker, alt fra romaner og krim til biografier og lærebøker.

I *Vi som ikke kommer til himmelen* har de skriveføre brødrene skrevet hver sine kapitler.

De to er begge født på 40-tallet, først Tor Edvin i 1943, og Håkon fem år deretter. Bestemoren, som var enke, eide og drev en ostefabrikk på Vålerenga i Oslo, sammen med Synnøve Finden, som knyttet sitt navn til firmaet. Hele familien drev virksomheten i fellesskap med en gudfryktig nøkternhet, der pinsemenigheten Salem på Sagene fikk stor betydning for både sjefer, ansatte og barn. Her skulle det ikke slutres unna med bønn, bibel og fremmøte i pinsemenighetens møter.

Tor Edvin og Håkon måtte stå til regnskap hjemme for alt de foretok seg, slik at det aldri var noen tvil om de holdt seg til troens leveregler. I deres oppvekst og ungdom gjaldt hele pinsepietismens register, som – tro det eller ei – var enda mer omfattende enn den lutherske bedehuspietismen. Som pinsevenn måtte man holde seg unna kino, fotball, dans, tobakk, popmusikk, sminke, øredobber, verdslig litteratur, banning, alkohol – og selvsagt ikke-ekteskapelig sex i alle varianter, inklusive onani.

Siden jeg selv er oppvokst i et predikanthjem i samme bevegelse, vet jeg hvor viktig det var for menighetslederens familier å holde fasaden overfor andre troende så vel som til det verdslige naboskap. Ved besøk og sosialt liv i dette miljøet, kunne de unge guttene ofte oppleve oppmuntrende kommentarer eller nærgående spørsmål om deres tro. «Hvordan har du det med Jesus?» var det vondeste spørsmål Håkon møtte, siden han til tross for det ene forsøket etter det andre aldri fikk Jesus inn i sitt «hjerte», altså ikke var blitt ordentlig frelst. For Tor Edvin var det ikke så ille å bli sjekket, for han hadde oppnådd en trygg status som frelst allerede som 8-åring.

Men for begge rådet i alle år usikkerheten om de egentlig var fullt ut akseptert av sine nærmeste. Hvor høyt elsket var de egentlig? Mangelen på åpenhet, trygghet og nærhet i forholdet til foreldre og hjem satte merker i brødrenes sinn.

De to brødrenes miljøbeskrivelser fra kristent menighetsliv er god og viktig norsk kulturhistorie, og har samtidig et privat preg av psykologisk interesse. Men den personlige tonen reduserer ikke den almene betydning av det som fortelles om religiøs aktivitet, tro, og gudstjenesteliv.

Beskrivelsene av disse forhold vil kunne bekreftes av mange i samme generasjon som er blitt frelst som barn, døpt ved neddykking i skolealder og blitt tungetalere på samme tid. Men aktualiteten opphørte ikke med Aage Samuelsen! Rekrutteringen av mindreårige til denne

type inderlig menighetsliv er heller økende enn det motsatte, selv om ytre rammer og pietistisk-moralsk regelverk er endret.

Ved lesningen av *Vi som ikke kommer til himmelen* har jeg festet meg ved to varianter av skjebnebestemmende påvirkning av barn og unge. Begge disse er gjenkjennelig fra både norske og utenlandske oppgjørsbøker om evangeliske oppvekstmiljøer. (Gode eksempler er bøker av Margaret Skjelbred, Tilmann Moser og Julia Scheeres.)

Den ene påvirkningsfaktoren er skremslene om fortapelse og Guds straff, som kom til å prege Håkons liv. Det andre er opplevelseselementet i «møtet» med Jesus, frelsen, velsignelsen og åndsdaøpen, som knyttet Tor Edvin til tro og bekjennelsen gjennom ungdomstiden (og enda lengre?).

Mens helvetesangsten i det tradisjonelle bedehus- og menighetsliv gjaldt livet etter døden, var i pinse- og vekkelsesmiljøet den samme uhygge også knyttet til læren om «Jesu gjenkomst» og skrekken for å bli etterlatt på Jorden «når de frelste toger inn», som det heter i pinsesangboken Maran Ata. Allerede i fem-seks-årsalderen var Håkons store skrekk ikke bare faren for å dø ufrelst, men også den skjebne å bli igjen her nede etter at familien ble hentet opp i skyen.

Vekkelseskristendommen kan meget vel spille på to strenger, og flere med. Resultatet av de to forskjellige mentale reaksjoner – angst og lykke, ble imidlertid ikke to gevinster til menigheten, siden Håkon aldri ble frelst, knapt nok troende. Men Tor Edvin ble søndagsskolelærer.

Veien videre – og ut – har for begge brødrene de samme to utviklingstrinn, som også er gjenkjennelige for mange fra det miljø dette gjelder: Først skjer et suksessivt brudd på særegne leveregler. Deretter utvikles en ny basis for tro, verdier og livssyn.

Men hva tror nå brødrene om Gud og Jesus – i kristen forstand? Hvor står de nå? Boken svarer for dem begge:

Håkons konklusjon er dette: «Jeg har lagt spørsmålet om Gud til side. Det finnes ikke noe svar. For meg er Gud 'den ukjente'. En Gud som aldri har svart meg.» Deretter beskriver han sitt livs verdier som «å vite at min oppgave, mitt liv, er å arbeide med kjærlighet i fellesskap, gjør meg takknemlig og stolt. Det er nok».

Tor Edvin legger i denne boken ikke spørsmålet om Gud og guders eksistens «til side». Han analyserer gudsforestillingen gjennom et langt kapittel, peker på selvmotsigelsene og usannsynlighetene i tekst og lære om Gud og guder. Han opererer heller ikke med «den ukjente» som en troens eller vantroens nødløsning, og konkluderer for egen del: «Opplevelsen av å være alene på Jorda, uten noen gud, uten noe evighetsperspektiv, virker ikke skremmende. Tvert imot. Den virker riktig. Det vi har fått, er livet.» Og skulle noen likevel ane et religiøst forbehold i denne kunstnerens poetiske ærbødighet for livet, gjengir jeg også hans egne og bokens siste ord: «For jeg tror ikke lenger. Nå er det sagt. Jeg tror ikke lenger.» Og annetsteds: «De skal få ha himmelen for seg selv. Jeg foretrekker livet.»

Slik blir konklusjonen ikke noen bitter finale. Tvert imot fremstår *Vi som ikke kommer til himmelen* som en takknemlig avklaring – og en hilsen til livet her og nå.

Levi Fragell

Les en lengre versjon av denne bokanmeldelsen – og flere andre bokanmeldelser – på [Humanist.no](#).

HOVEDKONTOR

Brugata 19,
Postboks 9076
Grønland
0133 Oslo

Tlf 23 15 60 00
human@human.no

For mer informasjon:
www.human.no
Se også: facebook.no/
humanetiskforbund

FYLKESKONTORER

Østfold
Tlf 69 31 71 65
ostfold@human.no

Rogaland
Tlf 51 90 64 50
rogaland@human.no

Akershus
Tlf 23 15 60 80
akershus@human.no

Hordaland
Tlf 55 21 41 90
hordaland@human.no

Oslo
Tlf 23 15 60 60
oslo@human.no

Sogn og Fjordane
Tlf 57 67 53 90
sognogfjordane@human.no

Hedmark
Tlf 62 53 05 22
hedmark@human.no

Møre og Romsdal
Tlf 71 21 56 05
moreogromsdal@human.no

Oppland
Tlf 61 17 67 10
oppland@human.no

Sør-Trøndelag
Tlf 73 80 64 80
sor-trondelag@human.no

Buskerud
Tlf 32 89 36 70
buskerud@human.no

Nord-Trøndelag
Tlf 486 06 228
nord-trondelag@human.no

Vestfold
Tlf 33 31 32 05
vestfold@human.no

Telemark
Tlf 35 53 13 38
telemark@human.no

Nordland
Tlf 75 52 97 00
nordland@human.no

Aust-Agder
Tlf 37 02 41 00
aust-agder@human.no

Troms
Tlf 77 65 81 98
troms@human.no

Vest-Agder
Tlf 957 59 541
vest-agder@human.no

Finnmark
Tlf 950 76 923
finnmark@human.no

For kontortider og annet, se **human.no**.

Husk påmeldingsfristen til konfirmasjon 2017

1. oktober er det frist for påmelding til neste års konfirmasjonskurs.

Besøk våre nettsider for å finne dato og sted for kurs og seremoni der du bor **human.no/konfirmasjon**

Velkommen til nye medlemmer!

Vi har fått over 3000 nye medlemmer hittil i år. Som medlem bidrar du i arbeidet for et mer inkluderende samfunn og like rettigheter for alle.

Samfunnet endrer seg ikke av seg selv – og det er medlemmene våre som gjør oss slagkraftige!

Gaver til Human-Etisk Forbund

Forbundet lever av offentlig tilskudd, medlemskontingent og annen støtte fra medlemmene. Med økte inntekter kan vi gjøre en enda større innsats for å nå våre mål. Vi setter stor pris på all støtte. Du kan få skattefradrag for årlige gaver fra 500 t.o.m. 25 000 kr. Forbundets gavekonto er 1503.10.27397.som gjør oss slagkraftige!

Humanistisk navnefest

F. Ole Aleksander Ekker

En av livets store begivenheter er når et barn kommer til verden. Humanistisk navnefest er en glad og vakker feiring av at et barn er født og har fått sitt eget navn, og en flott anledning for familie og venner til å hilse på den nye verdensborgeren.

Seremonien er for flere barn om gangen, og vil finne sted i egnet lokale som for eksempel rådhus eller samfunnshus. I tillegg til en tale inneholder seremonien kulturinnslag som musikk, sang og diktlesning. Under seremonien får barnet overrakt en navnetavle.

Tilbudet om Humanistisk navnefest er åpent for alle som ønsker en seremoni på et humanistisk grunnlag. Medlemmer i Human-Etisk Forbund får rabatt.

Vi oppdaterer fortløpende dato og sted for navnefestseremonier over hele landet. Besøk våre nettsider for å finne dato og sted for navnefest der du bor.

Les mer på human.no/navnefest

Barn under 15 år?

Vi kan få offentlig støtte for medlemmers barn under 15 år, men du må selv registrere barna dine hos oss. Hvis du vil at den offentlige støtten skal gå til oss, send oss skjemaet du finner på **www.human.no/barn** eller kontakt oss på **medlem@human.no** eller 23 15 60 10.

Du kan også sende SMS til 2377: **HEF BARN** + barnets navn og fødselsnummer.

Har vi riktige opplysninger om deg?

Over 8000 medlemmer bruker vår **Min side**. Registrer deg du også!

På Min side kan du se hvilke opplysninger Human-Etisk Forbund har registrert på deg, og du kan også endre eller rette opp opplysningene.

For å registrere deg på **minside.human.no** trenger du medlemsnummeret ditt. Det finner du ved siden av adressen på baksiden av dette magasinet. Du lager selv brukernavn og passord ved første gangs pålogging.

Kjenner du noen som ønsker å bli medlem? La dem sende SMS til 2377: **HEF medlem** og navn og fødselsdato. Da tar vi kontakt og tilbyr medlemskap.

NYHETER

Å SETTE VERDEN I BRANN
 En ateist skriver om Jesus
 Kr 277 for HEF-medlemmer (fullpris kr 369)

DET USYNLIGE UNIVERSET (POCKET)
 Verdensrommets mørke hemmeligheter
 Kr 127 for HEF-medlemmer (fullpris kr 169)

SÅPASS MÅ DU TÅLE
 Sex, krenkelser og offentlig debatt
 Kr 277 for HEF-medlemmer (fullpris kr 369)

NÅR LIVET ER KJIPT (POCKET)
 En håndbok for unge folk
 Kr 112 for HEF-medlemmer (fullpris kr 149)